

Εργασία στο Συνταγματικό Δίκαιο

Θέμα: Ο Κανονισμός της Βουλής

Υπεύθυνος Καθηγητής: Δημητρόπουλος Ανδρέας

Όνοματεπώνυμο: Τσιμά Ανθούλα
Αριθμός Μητρώου: 1340200400469
Τηλέφωνο: 6972109503
Εξάμηνο: Α΄

Ιανουάριος 2005

A. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η γένεση του Κανονισμού της Βουλής ως πολιτική αναγκαιότητα. Η σημασία του. Ο όρος «Κανονισμός».

B. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ.

Τα είδη των Κανονισμών των Ελληνικών αντιπροσωπευτικών σωμάτων.

A. Οι Κανονισμοί κοινοβουλευτικής εργασίας.

B. Οι Κανονισμοί συντακτικής και αναθεωρητικής διαδικασίας.

Γ. Οι Κανονισμοί νομοθετικής εργασίας.

Διακρίσεις των Κανονισμών κοινοβουλευτικής εργασίας.

Προσωρινοί και Οριστικοί Κανονισμοί.

Διαρκείς Κανονισμοί και Κανονισμοί περιορισμένης διάρκειας.

Διάκριση του περιεχομένου στον κατά κυριολεξία Κανονισμό και στον υπηρεσιακό Κανονισμό της Βουλής.

Γ. ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΥΠΙΚΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ.

Πρώτη ιδιαιτερότητα-Το αρμόδιο για τη θέσπισή του όργανο είναι μόνο η Βουλή.

Δεύτερη ιδιαιτερότητα-Η διαδικασία θέσπισης και μεταβολής του Κανονισμού.

Τρίτη ιδιαιτερότητα-Το αντικείμενο του Κανονισμού της Βουλής

2. Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Ο Κανονισμός της Βουλής ως συνταγματικός κανόνας.

Οι συνταγματικοί κανόνες.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως συνταγματικός κανόνας υπό ουσιαστική έννοια.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως συνταγματικός κανόνας υπό τυπική έννοια.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως νόμος.

Ο Κανονισμός ως ουσιαστικός νόμος.

Ο Κανονισμός ως τυπικός νόμος.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως νομοθετικό διάταγμα.

Η σημερινή κρατούσα άποψη για τη νομική φύση του Κανονισμού της Βουλής.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως ιδιότυπος νόμος.

Η θέση του Κανονισμού της Βουλής στο συνταγματικό δίκαιο.

Δ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ 1975/1986/2001.

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ.

Ιστορική αναδρομή.

Ο χαρακτήρας της Βουλής κατά την περίοδο 1974-1987.

Η νομοθετική λειτουργία.

Κοινοβουλευτικός έλεγχος.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975.

1. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1975.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη θέσπισή του.

Περιεχόμενο.

2. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1987.

Γένεση.

Η διαδικασία κατάρτισής του.

Η ειδική διαδικασία στην πράξη.
Η διάρθρωση της ύλης του Κανονισμού του 1987.
Οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις του Κανονισμού του 1987.

3. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 2001.

Γένεση.

Η διαδικασία κατάρτισης του Κανονισμού του 2001.

Το εύρος της τροποποίησης του ΚτΒ του 2001.

Οι παρεμβάσεις της συνταγματικής αναθεώρησης στην οργάνωση και λειτουργία της Βουλής.

Η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων των κοινοβουλευτικών επιτροπών και του κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Οι νέες νομοθετικές διαδικασίες.

Τα θέματα της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ολομέλειας.

Οι εγγυήσεις διαφάνειας της νομοθετικής διαδικασίας.

Η συζήτηση του προϋπολογισμού, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η γένεση του Κανονισμού της Βουλής ως πολιτική αναγκαιότητα. Η σημασία του.

Η Βουλή ως σύνθετος πολιτικός και διοικητικός θεσμός της δημοκρατίας έχει πολυάριθμες αρμοδιότητες και ποικίλες λειτουργίες, που επιτελούνται στο πλαίσιο της δημοκρατικής λειτουργίας του κράτους. Ασκει καταρχήν το νομοθετικό έργο, καθώς επίσης και τον κοινοβουλευτικό έλεγχο. Για την επίτευξη των σκοπών αυτών η Βουλή διαιρείται εσωτερικά σε διοικητικές μονάδες και λειτουργίες με δικό τους προσωπικό και με διαφορετικά καθήκοντα.

Το Σύνταγμα θέτει το βασικό νομικό πλέγμα της λειτουργίας της Βουλής και ρυθμίζει άμεσα ορισμένα θέματα λειτουργίας και οργάνωσής της. Είναι όμως πρακτικά αδύνατο να ρυθμίζονται λεπτομερώς από το Σύνταγμα όλα τα ζητήματα λειτουργίας της Βουλής, γι' αυτό γεννήθηκε η ανάγκη ρύθμισης των θεμάτων αυτών σε ένα ξεχωριστό κείμενο με συνταγματική αναγνώριση, το οποίο να περιέχει κανόνες δικαίου. Το κείμενο αυτό είναι ο Κανονισμός της Βουλής (ΚτΒ) , η πράξη δηλαδή της Βουλής με την οποία, σύμφωνα με το άρθρο 65 παρ. 1 του Συντάγματος :«Η Βουλή ορίζει τον τρόπο της ελεύθερης και δημοκρατικής λειτουργίας της με κανονισμό, που ψηφίζεται από την Ολομέλεια κατά το άρθρο 76 και δημοσιεύεται με παραγγελία του Προέδρου της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.»

Η σημασία του ΚτΒ είναι μεγάλη, κι' αυτό γιατί η λειτουργικότητα και η αποτελεσματικότητα των αρχών και των κανόνων του κοινοβουλευτικού διαδικαστικού δικαίου δεν εξαρτάται τόσο από τη συνταγματική εξαγγελία και κατοχύρωσή τους, όσο από τον τρόπο με τον οποίο οι αρχές και οι κανόνες αυτοί συγκεκριμενοποιούνται και εξειδικεύονται από τον ΚτΒ και εφαρμόζονται από τα διευθυντικά όργανα της Βουλής και γενικότερα από τους παράγοντες της κοινοβουλευτικής διαδικασίας.

Βιβλιογραφία : Βολουδάκης Β, Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987, σελ. 9

B. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ.

Τα είδη των Κανονισμών των Ελληνικών αντιπροσωπευτικών σωμάτων.

Όλα τα αντιπροσωπευτικά σώματα που εκλέχθηκαν από το 1821 και μετά, και τα τακτικά, δηλαδή οι Βουλές και οι Γερουσίες, και τα έκτακτα, δηλαδή οι συντακτικές και οι αναθεωρητικές Βουλές, οργανώθηκαν και λειτούργησαν βάσει διαφόρων Κανονισμών. Οι Κανονισμοί αυτοί, σύμφωνα με την ελληνική συνταγματική και κοινοβουλευτική πρακτική, μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες. Παρατίθενται με τη σειρά της ιστορικής τους εμφάνισης.

A. Οι Κανονισμοί κοινοβουλευτικής εργασίας.

Οι Κανονισμοί κοινοβουλευτικής εργασίας περιέχουν τους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας των αντιπροσωπευτικών σωμάτων. Τέτοιοι Κανονισμοί ψηφίστηκαν τόσο για τα τακτικά όσο και για έκτακτα αντιπροσωπευτικά σώματα. Οι μεν ρυθμίζουν τα ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας των Βουλών και των Γερουσιών, οι δε την οργάνωση και λειτουργία των συντακτικών Συνελεύσεων, που παράλληλα με το συντακτικό τους έργο λειτούργησαν και ως τακτικές Βουλές (πρόκειται για τις επαναστατικές Συνελεύσεις από το 1821 έως το 1832 και τις συντακτικές Συνελεύσεις του 1843 και 1862).

Καταρχήν οι Κανονισμοί κοινοβουλευτικής εργασίας των τακτικών και των έκτακτων αντιπροσωπευτικών σωμάτων έχουν το ίδιο περιεχόμενο. Οι διαφορές μεταξύ τους έγκεινται στο ότι οι μεν Κανονισμοί για τα τακτικά σώματα δεσμεύονται από τις ρυθμίσεις του Συντάγματος ως προς τα ζητήματα που ρυθμίζουν, ενώ οι Κανονισμοί για τα έκτακτα αντιπροσωπευτικά σώματα ρυθμίζουν ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς την οργάνωση και λειτουργία των σωμάτων αυτών. Επιπλέον, οι Κανονισμοί των έκτακτων αντιπροσωπευτικών σωμάτων είχαν περιορισμένη διάρκεια σε σχέση με αυτούς των τακτικών σωμάτων, οι οποίοι, καταρχήν είναι διαρκείς.

B. Οι Κανονισμοί συντακτικής και αναθεωρητικής διαδικασίας.

Οι Κανονισμοί αυτοί εμφανίζονται για πρώτη φορά το 1911 και περιείχαν τους κανόνες άσκησης του συντακτικού ή αναθεωρητικού έργου από τα έκτακτα αντιπροσωπευτικά σώματα, δηλαδή τις συντακτικές και τις αναθεωρητικές Βουλές. Ρύθμιζαν δηλαδή τη διαδικασία της επεξεργασίας νέου Συντάγματος και τη διαδικασία αναθεώρησης του ήδη υπάρχοντος αντίστοιχα.

Γ. Οι Κανονισμοί νομοθετικής εργασίας.

Οι Κανονισμοί αυτοί εμφανίζονται για πρώτη φορά το 1925 και περιέχουν τους κανόνες άσκησης νομοθετικού έργου από κοινοβουλευτικούς σχηματισμούς με αποφασιστική αρμοδιότητα.

Οι σχηματισμοί αυτοί ήταν διαφόρων ειδών (ειδικές κοινοβουλευτικές επιτροπές, ειδικές επιτροπές, επιτροπές νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως ή επιτροπές εξουσιοδοτήσεως) και λειτούργησαν στα πλαίσια της λειτουργίας τακτικών και έκτακτων αντιπροσωπευτικών σωμάτων.

Οι Κανονισμοί των κοινοβουλευτικών σχηματισμών των τακτικών σωμάτων προβλέπονταν από το Σύνταγμα (για παράδειγμα η ειδική επιτροπή του Συντάγματος του

1952 που λειτούργησε καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος του Σ. αυτού). Οι Κανονισμοί των κοινοβουλευτικών σχηματισμών των έκτακτων σωμάτων περιέχονταν στα ψηφίσματα με τα οποία οι σχηματισμοί αυτοί είχαν συσταθεί.

Βιβλιογραφία: Βολουδάκης Β, *Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987, σελ. 11-15.*

Διακρίσεις των Κανονισμών κοινοβουλευτικής εργασίας.

Ο συνολικός αριθμός των Κανονισμών κοινοβουλευτικής εργασίας που έχει ψηφιστεί και τεθεί σε εφαρμογή στη χώρα μας από το 1821 είναι 21. Με ενιαίο κριτήριο τη διάρκεια ισχύος τους και το αντιπροσωπευτικό σώμα από το οποίο ψηφίστηκαν, οι Κανονισμοί μπορούν να διακριθούν σε προσωρινούς ή οριστικούς και σε κανονισμούς διαρκείς ή περιορισμένης διάρκειας.

-Προσωρινοί και Οριστικοί Κανονισμοί.

Προσωρινοί Κανονισμοί ψηφίστηκαν από συντακτικές συνελεύσεις ή και από τακτικές βουλές σε μεταβατικές περιόδους της κοινοβουλευτικής ιστορίας και ίσχυσαν για το μικρό χρονικό διάστημα από την έναρξη των εργασιών τους έως την ψήφιση οριστικού Κανονισμού. Οριστικοί Κανονισμοί ψηφίστηκαν από τακτικές βουλές και ίσχυσαν καθ' όλη τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου.

-Διαρκείς Κανονισμοί και Κανονισμοί περιορισμένης διάρκειας.

Οι Κανονισμοί περιορισμένης διάρκειας ψηφίστηκαν από επαναστατικές συνελεύσεις και ίσχυσαν για μία βουλευτική περίοδο, ενώ οι διαρκείς ψηφίστηκαν από τακτικές βουλές και είχαν ισχύ για περισσότερες από μία βουλευτικές περιόδους.

Οι οριστικοί Κανονισμοί είναι συγχρόνως και διαρκείς, δηλαδή ισχύουν και κατά τις επόμενες βουλευτικές περιόδους. Στη χώρα μας υπάρχει πάγια κοινοβουλευτική παράδοση σύμφωνα με την οποία οι οριστικοί Κανονισμοί έχουν πάντοτε διαρκή ισχύ, δηλαδή δεσμεύουν οπωσδήποτε όχι μόνο τη Βουλή που τους ψήφισε, αλλά και τις επόμενες, χωρίς να είναι απαραίτητη καμία εκ νέου έγκριση από αυτές. Η κοινοβουλευτική μας ιστορία γνωρίζει 10 διαρκείς και οριστικούς Κανονισμούς. Στο πλαίσιο του Συντάγματος του 1975 έχουν συνταχθεί 3 οριστικοί Κανονισμοί. Ο πρώτος είναι ο Κανονισμός του 1975 που ίσχυσε από τον Οκτώβριο του 1975 έως τον Οκτώβριο του 1987 και αποτελεί τον ένατο κατά σειρά οριστικό Κανονισμό στην ελληνική κοινοβουλευτική ιστορία. Ο δεύτερος είναι ο Κανονισμός του 1987 και ίσχυσε από τον Οκτώβριο του 1987 έως το Δεκέμβριο του 2001 και αποτελεί το δέκατο οριστικό Κανονισμό. Τέλος, ο Κανονισμός του 2001 ισχύει σήμερα από το Δεκέμβριο του 2001 και αποτελεί τον ενδέκατο οριστικό Κανονισμό.

Βιβλιογραφία: Βολουδάκης Β, *Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987, σελ. 15-17.*

Διάκριση του περιεχομένου στον κατά κυριολεξία Κανονισμό και στον υπηρεσιακό Κανονισμό της Βουλής.

Παλαιότερα ο Κανονισμός της Βουλής διακρινόταν σε δύο μέρη, στο «Μέρος Α, κοινοβουλευτικό» και στο «Μέρος Β, Προσωπικό». Το πρώτο περιείχε τους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας της Βουλής ως άμεσου οργάνου του Κράτους, ενώ το δεύτερο την οργάνωση των υπηρεσιών και τα θέματα των υπαλλήλων της Βουλής. Μετά το 1950 τα δύο μέρη διαχωρίστηκαν πλήρως και αποτέλεσαν δύο αυτοτελή κείμενα με αποτέλεσμα η διάκριση να μην υφίσταται σήμερα. Το Σύνταγμα

χρησιμοποιεί αδιακρίτως τον όρο «Κανονισμός της Βουλής» ή «Κανονισμός». Πρέπει να γίνει δεκτό ότι στις περιπτώσεις αυτές το Σύνταγμα εννοεί τον κατά κυριολεξία Κανονισμό της Βουλής, με εξαίρεση το άρθρο 103 παρ. 6 όπου αναφέρεται προφανώς στον οργανισμό της Βουλής ή υπηρεσιακό Κανονισμό.

Βιβλιογραφία: Βολουδάκης Β, Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987, σελ. 17-19.

Γ. ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΥΠΙΚΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ.

-Πρώτη ιδιαιτερότητα: Το αρμόδιο για τη θέσπιση του όργανο είναι μόνο η Βουλή

Η πρώτη απόκλιση αφορά το όργανο που είναι αρμόδιο για τη θέσπιση του. Αρμόδιο όργανο για την κατάρτιση του ΚτΒ, σύμφωνα με πάγια κοινοβουλευτική παράδοση και πλέον με συνταγματική ρύθμιση στο άρθρο 65 παρ. 1, είναι η Βουλή. Στην προκειμένη περίπτωση, η Βουλή ενεργεί ως αυτοτελές και απλό όργανο του Κράτους χωρίς τη σύμπραξη του Αρχηγού του Κράτους, η οποία απαιτείται κατά τη θέσπιση των τυπικών νόμων.

Η σύμπραξη του Προέδρου της Δημοκρατίας (ΠτΔ) στην τακτική νομοθετική διαδικασία συνίσταται κατά πρώτο λόγο στο δικαίωμα αναπομπής ψηφισμένου νομοσχεδίου στη Βουλή (άρθρο 42 παρ. 1 εδ. β Σ.). Το δικαίωμα αυτό ασκείται κατόπιν του ελέγχου νομιμότητας που πραγματοποιεί ο ΠτΔ, δηλαδή έλεγχο των εσωτερικών τυπικών στοιχείων του νομοσχεδίου και της τήρησης της διαδικασίας, χωρίς να υπεισέλθει σε έλεγχο σκοπιμότητας. Αν διαπιστώσει παράβαση, αναπέμπει το νομοσχέδιο. Η σύμπραξη του ΠτΔ συνίσταται κατά δεύτερο λόγο στην έκδοση και δημοσίευση των νόμων (άρθρο 42 παρ 1 εδ. α Σ). Με αυτόν τον τρόπο, οι νόμοι αρχίζουν πλέον να ισχύουν και τυπικά. Αυτή η διαδικασία κατάρτισης των τυπικών νόμων δεν ακολουθείται κατά την παραγωγή του ΚτΒ. Ο Αρχηγός του Κράτους ουδόλως συμπράττει κατά την κατάρτιση του Κανονισμού. Ωστόσο, ο ΚτΒ δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, όμως μόνο κατόπιν παραγγελίας του Προέδρου της Βουλής. Εδώ έχει διατυπωθεί ένα θεωρητικό ζήτημα. Ορισμένοι συγγραφείς (1) δέχονται ότι ο Κανονισμός εκδίδεται και δημοσιεύεται, καθότι έκδοση και δημοσίευση λαμβάνουν χώρα με μία πράξη. Συνεπώς ο ΠτΔ δεν συμπράττει στην έκδοση-δημοσίευση. Άλλοι συγγραφείς (2) δέχονται ότι ο Κανονισμός δημοσιεύεται, αλλά δεν εκδίδεται. Η δημοσίευση διενεργείται με παραγγελία του ΠτΒ και ο ΠτΔ δε συμπράττει στην έκδοση. Το ζήτημα έχει μόνο θεωρητική σημασία.

(1)Κ. Γ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σελ. 431(εξ αντιδιαστολής)

(2)Β. Κ. Βολουδάκη, Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987, σελ 36 επ.

Βιβλιογραφία: Β. Κ. Βολουδάκη, Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987, σελ 35-36, Ε. Σπηλιωτόπουλος, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι, έκδ. 8η, σελ. 13 υποσ. 9, Κ. Γ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σελ. 431

-Δεύτερη ιδιαιτερότητα: Η διαδικασία θέσπισης και μεταβολής του Κανονισμού

Σε αντίθεση με τους συνήθεις τυπικούς νόμους, των οποίων η διαδικασία παραγωγής τους προβλέπεται άμεσα από το Σύνταγμα, η διαδικασία θέσπισης και μεταβολής του ΚτΒ προβλέπεται από τον ίδιο τον Κανονισμό.

Συγκεκριμένα, ενώ η νομοθετική πρωτοβουλία για την παραγωγή τυπικών νόμων ανήκει από κοινού στη Βουλή και στην Κυβέρνηση (άρθρο 73 παρ. 1 Σ), η πρωτοβουλία μεταβολής του Κανονισμού ανήκει αποκλειστικά και μόνο στη Βουλή και στα μέλη της Κυβέρνησης που έχουν τη βουλευτική ιδιότητα. Επίσης, η επεξεργασία των προτάσεων μεταβολής του ΚτΒ ανήκει στην επιτροπή Κανονισμού της Βουλής (άρθρο 47 παρ. 1 και 118 παρ. 1 ΚτΒ) και όχι στις διαρκείς επιτροπές που είναι αρμόδιες για την επεξεργασία των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων (άρθρο 31 παρ. 1, 42 παρ. 1 και 89 παρ. 1 του ΚτΒ και άρθρο 72 παρ.2 Σ.).

Τέλος, η συζήτηση και ψήφιση του ΚτΒ γίνεται αποκλειστικά και μόνο με την τακτική νομοθετική διαδικασία του άρθρου 76 παρ. 1 Σ. και όχι με τις συνοπτικές διαδικασίες του επείγοντος και του κατεπείγοντος που προβλέπονται στις παραγράφους 4-7 του ίδιου άρθρου με τις οποίες μπορούν να ψηφιστούν οι συνήθεις τυπικοί νόμοι.

Βιβλιογραφία: Β. Κ. Βολουδάκη, *Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987*, Αθήνα, 1987, σελ 36-37.

-Τρίτη ιδιαιτερότητα: Το αντικείμενο του Κανονισμού της Βουλής.

Το αντικείμενο του Κανονισμού της Βουλής καθορίζεται απευθείας από το Σύνταγμα, σε αντίθεση με το αντικείμενο των συνήθων τυπικών νόμων. Για τα όργανα άσκησης της νομοθετικής εξουσίας κατοχυρώνεται το τεκμήριο αρμοδιότητας για τη θέσπιση κανόνων δικαίου με οποιοδήποτε περιεχόμενο.

Το αντικείμενο του ΚτΒ ορίζεται από το Σύνταγμα στο άρθρο 65 παρ. 1 και συνίσταται στον τρόπο της ελεύθερης και δημοκρατικής λειτουργίας της Βουλής. Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται η αρχή της αυτονομίας της Βουλής, με την έννοια ότι η Βουλή είναι η αποκλειστικώς αρμόδια για τη ρύθμιση αυτών των θεμάτων. Παρατηρείται ότι το αντικείμενο του ΚτΒ είναι περιορισμένο καθ' ύλη, καθόσον αναφέρεται μόνο σε θέματα σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία της Βουλής, και κατ' έκταση, επειδή ορισμένα από τα ζητήματα αυτά έχουν ρυθμιστεί γενικότερα ή ειδικότερα από το ίδιο το Σύνταγμα. Στις διατάξεις αυτές γίνεται ρητή παραπομπή προς τον ΚτΒ για τη λεπτομερέστερη ρύθμιση των θεμάτων. Παράδειγμα αποτελεί το δικαίωμα του ΠτΒ για επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων σε βουλευτές που παρεκτρέπονται (άρθρο 65 παρ. 4 εδ. β Σ).

σελ 37-39, Ε. Σπηλιωτόπουλος, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι*, έκδ. 8η, σελ. 50. Βιβλιογραφία: Β. Κ. Βολουδάκη, *Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987*, Αθήνα, 1987,

2. Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Ο Κανονισμός της Βουλής ως συνταγματικός κανόνας. Οι

συνταγματικοί κανόνες.

Οι συνταγματικοί κανόνες αποτελούν το σύνολο δύο διαστάσεων, της τυπικής ή υλικής διάστασης και της ουσιαστικής ή πνευματικής. Και τα δύο αυτά στοιχεία πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά για να χαρακτηριστεί ένας κανόνας δικαίου ως συνταγματικός. Για να κριθεί αν ο Κανονισμός αποτελεί συνταγματικό κανόνα, πρέπει να εξετάσουμε αν συγκεντρώνει τα δύο αυτά χαρακτηριστικά.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως συνταγματικός κανόνας υπό ουσιαστική έννοια.

Αν γίνει δεκτό ότι το Σύνταγμα υπό ουσιαστική έννοια αποτελεί το σύνολο των νομικών κανόνων με τους οποίους καθορίζονται ο τρόπος συγκρότησης και λειτουργίας των οργάνων του Κράτους, καθώς και η αρμοδιότητα τους -πλέον και οι σχέσεις μεταξύ ιδιωτών-, ο Κανονισμός αποτελεί συνταγματικό κανόνα υπό ουσιαστική έννοια. Περιέχει τους κανόνες εκείνους που ρυθμίζουν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας ενός οργάνου του κράτους, της Βουλής.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως συνταγματικός κανόνας υπό τυπική έννοια.

Σύνταγμα υπό τυπική έννοια είναι ο γραπτός θεμελιώδης νόμος που έχει αυξημένη τυπική ισχύ, δηλαδή είναι ιεραρχικά ανώτερος από τους λοιπούς νόμους και διαφέρει από αυτούς λόγω της αυστηρότητας κατά τον τρόπο θέσης και μεταβολής του. Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι ο Κανονισμός δεν αποτελεί συνταγματικό κανόνα υπό τυπική έννοια, γιατί δεν καταρτίζεται με την αυστηρή διαδικασία που απαιτείται για τη δημιουργία Συντάγματος ούτε μεταβάλλεται δυσχερώς ούτε έχει αυξημένη τυπική ισχύ στη δικαυκή έννομη τάξη.

Βιβλιογραφία: Δημητρόπουλος Ανδρ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου τ. Ι, ΙΙ θ έκδ. 2001, τ. ΙΙΙ ι' έκδ. 2004, Ε. Σπηλιωτόπουλου, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι, εκδ. 8η, σελ. 9, Γ.Δ. Δασκαλάκης, Η νομική φύση του Κανονισμού των αντιπροσωπευτικών σωμάτων, Αθήνα, 1937, σελ. 26-28.*

Ο κανονισμός ως νόμος. Ο Κανονισμός ως ουσιαστικός νόμος.

Η κρατούσα άποψη σήμερα δέχεται ότι ο Κανονισμός θέτει ουσιαστικούς κανόνες δικαίου και με αυτήν την έννοια αποτελεί ουσιαστικό νόμο. Νόμος με την ουσιαστική έννοια είναι κάθε κανόνας δικαίου. Ο κανόνας δικαίου είναι προσωπικός ή απρόσωπος ρυθμίζει υποχρεωτικά ορισμένη συμπεριφορά των προσώπων (φυσικών ή νομικών) δημιουργεί δικαιώματα και υποχρεώσεις και ενίοτε απειλεί με κυρώσεις κατά του παραβαίνοντος. Η κύρωση δεν αποτελεί αναγκαίο στοιχείο του ορισμού του κανόνα δικαίου. Υπάρχουν μάλιστα και κανόνες της έννομης τάξης η παράβαση των οποίων δεν επισύρει κύρωση (ατελείς κανόνες δικαίου).

Οι κανόνες δικαίου που θέτει ο ΚτΒ είναι ιδιόρρυθμοι αφενός γιατί ρυθμίζουν, κατά κανόνα, οργανωτικά και διαδικαστικά θέματα της Βουλής, αφετέρου γιατί απευθύνονται κατ' αρχήν στα μέλη της Βουλής και της Κυβέρνησης και κατ' εξαίρεση στους πολίτες. Η ιδιορρυθμία τους αυτή δεν αναιρεί τη φύση τους ως πραγματικών κανόνων δικαίου.

Επιπλέον, η παραβίαση των κανόνων αυτών υπέχει κατά κύριο λόγο πολιτική ευθύνη, η οποία όμως στις περισσότερες περιπτώσεις έχει έννομες συνέπειες. Για παράδειγμα η παραβίαση του ΚτΒ από τον ΠτΒ μπορεί να επιφέρει απώλεια του αξιώματος του, αν η Βουλή εγκρίνει πρόταση μομφής εναντίον του (άρθρο 9 παρ. 3 και άρθρο 150 ΚτΒ). Το γεγονός ότι αυτή η παράβαση δεν μπορεί να ελεγχθεί από τα δικαστήρια, επειδή αυτοί οι κανόνες ρυθμίζουν τα *interna corporis* της Βουλής, δεν επηρεάζει το χαρακτήρα τους ως κανόνων δικαίου.

Έχει διατυπωθεί επίσης και η άποψη ότι οι κανόνες δικαίου που περιέχει ο Κανονισμός της Βουλής από ουσιαστική άποψη δεν είναι πάντοτε κανόνες δικαίου, αλλά ενίοτε απλώς διοικητικές διατάξεις. Την άποψη επιχείρησε να εισάγει ο Ν. Ν. Σαρίπολος την Ελλάδα από τη γερμανική θεωρία του συνταγματικού δικαίου, η οποία όμως δεν έγινε ουδέποτε δεκτή στην ελληνική συνταγματική επιστήμη.

Ο Κανονισμός ως τυπικός νόμος.

Τυπικός νόμος είναι η δήλωση βούλησης της Πολιτείας, άσχετα με το περιεχόμενο της, η οποία εκφράζεται μέσα από μία ορισμένη διαδικασία και από συγκεκριμένα όργανα. Το περιεχόμενο της δήλωσης βούλησης είναι αδιάφορο, δηλαδή μπορεί να περιέχει κανόνες δικαίου αλλά μπορεί και όχι. Η ορισμένη διαδικασία και τα όργανα παραγωγής τυπικών νόμων ορίζονται στα άρθρα του Συντάγματος. Συγκεκριμένα, η νομοθετική εξουσία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρμόδιος για την έκδοση και δημοσίευση των νόμων.

Ο Κανονισμός δεν φέρει όλα τα ανωτέρω στοιχεία. Υπάρχει στο Σύνταγμα ειδική συνταγματική εξουσιοδότηση προς τη Βουλή, η οποία την καθιστά ως την αποκλειστικώς αρμόδια για την ψήφιση και δημοσίευση του Κανονισμού της (άρθρο 65 παρ. 1). Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι ο Κανονισμός δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως κατόπιν παραγγελίας του Προέδρου της Βουλής, δηλαδή χωρίς τη σύμπραξη του άλλου οργάνου άσκησης της νομοθετικής εξουσίας, του αρχηγού του κράτους.

Η συνταγματική αυτή ρύθμιση θεσπίζει διαφορετική διαδικασία σχετικά με τον τρόπο παραγωγής του Κανονισμού και τον διαφοροποιεί από τους τυπικούς νόμους. Βάσει όλων των ανωτέρω, ο Κανονισμός της Βουλής δεν είναι τυπικός νόμος γιατί για την παραγωγή και τη δημοσίευση του μόνη αρμόδια είναι η Βουλή.

Βιβλιογραφία: Ε. Σπηλιωτόπουλου, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι*, εκδ. 8η, σελ. 7, βλ. υποσ. 2, Β. Κ. Βολουδάκη, *Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987*, Αθήνα, 1987, σελ 33-35 επ., βλ. και υποσ. 48, Γ.Δ. Δασκαλάκης, *Η νομική φύση του Κανονισμού των αντιπροσωπευτικών σωμάτων*, Αθήνα, 1937, σελ. 28-36.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως νομοθετικό διάταγμα.

Η θεωρία αυτή θέτει το ερώτημα αν ο Κανονισμός της Βουλής αποτελεί νομοθετικό διάταγμα. Δηλαδή μήπως εν προκειμένω έχουμε εξουσιοδότηση από έναν νόμο (το Σύνταγμα) προς ένα όργανο (τη Βουλή) για επέμβαση σε νομικές σφαίρες στις οποίες διαφορετικά δε θα μπορούσε να υπεισέλθει;

Η θεωρία αυτή χρησιμοποιεί τον όρο «νομοθετικό διάταγμα» -με μετάφραση του γερμανικού όρου Rechtsverordnungen- για να χαρακτηρίσει ως ιδιαίτερη κατηγορία εκείνα τα κανονιστικά διατάγματα που εκδίδονται βάσει νομοθετικής εξουσιοδότησης και περιέχουν πρωτεύοντες κανόνες δικαίου. Έχουν χαρακτήρα διοικητικής πράξης και όχι νομοθετικής πράξης. Η χρήση του όρου αυτού είναι σήμερα αδόκιμη ενόψει της λεπτομερούς ρύθμισης της νομοθετικής εξουσιοδότησης από το Σύνταγμα. Το σημαντικότερο επιχείρημα είναι ότι το δίκαιο μας δεν αναγνωρίζει την παροχή εξουσιοδότησης προς έκδοση νομοθετικού διατάγματος απευθείας από το Σύνταγμα. Τα μόνα νομοθετικά διατάγματα που γνωρίζει η κοινοβουλευτική μας ιστορία είναι έκδοση νομοθετικών πράξεων από τις κυβερνήσεις, τις οποίες κύρωσε ο Ανώτατος Άρχων, μετά από την παύση ανώμαλων περιόδων και πριν τη σύγκληση της βουλής. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα χαρακτηριστικά στοιχεία των νομοθετικών διαταγμάτων διαφέρουν τελείως από τα στοιχεία που συγκεντρώνει ο Κανονισμός. Μπορεί το νομοθετικό διάταγμα να απαιτεί εξουσιοδότηση από τυπικό νόμο ή από το Σύνταγμα, όμως προϋποθέτει συμμετοχή της διοίκησης προς την οποία πραγματοποιείται η εξουσιοδότηση. Αντίθετα ο Κανονισμός παράγεται κατόπιν συνταγματικής εξουσιοδότησης προς νομοθετικό και όχι εκτελεστικό όργανο.

Βιβλιογραφία: Ε. Σπηλιωτόπουλου, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι*, εκδ. 8η, σελ. 55, βλ. και υποσ. 32, Γ.Δ. Δασκαλάκης, *Η νομική φύση του Κανονισμού των αντιπροσωπευτικών σωμάτων*, Αθήνα, 1937, σελ.36-43.

Η σημερινή κρατούσα άποψη για τη νομική φύση του Κανονισμού της Βουλής.

Ο προβληματισμός που είχε αναπτυχθεί στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες σχετικά με τη νομική φύση του Κανονισμού της Βουλής, δεν ευδοκίμησε στη χώρα μας. Παγίως η ελληνική συνταγματική επιστήμη δέχεται ότι ο Κανονισμός περιέχει κανόνες δικαίου, άρα είναι νόμος, ο οποίος όμως διαφέρει ως προς την κατάρτιση και το περιεχόμενο του, γι' αυτό χαρακτηρίστηκε ως ιδιότυπος νόμος. Η άποψη αυτή υιοθετήθηκε από το Σ. του 1927, το οποίο όριζε ρητώς ότι ο Κανονισμός έχει «ισχύ νόμου» (άρθρο 45 παρ 1), ενώ στην ερμηνευτική δήλωση του ίδιου άρθρου διευκρινίστηκε ότι ο Κανονισμός «δε δύναται να τροποποιηθεί δι' άλλου νόμου ειμή δια του ίδιου του Κανονισμού». Οι ρυθμίσεις αυτές επαναλήφθηκαν στο σχέδιο Σ. του 1948, όχι όμως και στα Συντάγματα 1952 και 1975. Ωστόσο, η αντίληψη συνέχισε να διδάσκεται.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως ιδιότυπος νόμος.

Ο Κανονισμός της Βουλής αποτελεί ένα έγγραφο, το οποίο ψηφίζεται από την ίδια τη Βουλή και ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία της. Ο συντακτικός νομοθέτης εξουσιοδοτεί την ίδια τη Βουλή να ρυθμίσει τα ζητήματα που την αφορούν με την άμεση ειδική εξουσιοδότηση του άρθρου 65 παρ. 1. Όπως συμβαίνει με κάθε συνταγματική εξουσιοδότηση, η Βουλή περιορίζεται από το ίδιο το Σύνταγμα και τις διατάξεις του, οι οποίες ρυθμίζουν άμεσα ορισμένα θέματα οργάνωσης και λειτουργίας της, καθώς και από εκείνες που εξουσιοδοτούν τον κοινό νομοθέτη για την με τυπικό νόμο ρύθμιση τέτοιων θεμάτων (πχ το άρθρο 79 παρ. 8).

Ως προς τη νομική φύση του, γίνεται σήμερα δεκτό ότι ο Κανονισμός της Βουλής αποτελεί έναν ιδιότυπο νόμο.

Νόμος θεωρείται διότι περιέχει κανόνες δικαίου, ψηφίζεται από το νομοθετικό σώμα, και ειδικότερα από την Ολομέλεια της Βουλής, με τη συνήθη διαδικασία ψήφισης των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων, δηλαδή ψήφιση κατ' αρχήν, κατ' άρθρο και στο σύνολο, και στη συνέχεια δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Ο Κανονισμός της Βουλής, όμως, διαθέτει και ιδιομορφίες. Το βασικό χαρακτηριστικό του, το οποίο τον διακρίνει από τους υπόλοιπους τυπικούς νόμους, είναι το γεγονός ότι στην έκδοση και δημοσίευση του δε συμπράττει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Το χαρακτηριστικό αυτό του Κανονισμού, που τον διαφοροποιεί από τους κοινούς νόμους, αναγνωρίζεται συνταγματικά στο άρθρο 65 παρ. 1 του Συντάγματος και αποτελεί το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της αρχής της αυτονομίας του νομοθετικού σώματος. Ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε η Βουλή να υπάγεται σε καθεστώς αυτορύθμισης, δηλαδή να αποκόπτεται ως προς τον προσδιορισμό του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της από τη μία κεφαλή της εκτελεστικής εξουσίας, τον Αρχηγό του Κράτους. Η συνταγματική αυτή ρύθμιση του άρθρου 65 συνιστά συνταγματική εφαρμογή της αρχής της διάκρισης των εξουσιών, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 26 του Συντάγματος.

Βιβλιογραφία: Ραϊκού Αθανασίου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α', Εισαγωγή - Οργανωτικό Μέρος, Τεύχος Α', 1989, σελ 162-166, Β. Βολουδάκη, Ο κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987, σελ. 33-34, Γεωργοπούλου Κ., Επίτομο Συνταγματικό δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998, σελ 301-302, Μαυριάς Κ., Συνταγματικό δίκαιο Ι, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σελ. 245-248.*

Η θέση του Κανονισμού της Βουλής στο συνταγματικό δίκαιο.

Ο Κανονισμός της Βουλής ως συνταγματικός κανόνας υπό ουσιαστική έννοια θεωρείται μία από τις άμεσες πηγές του Συνταγματικού Δικαίου. Συνιστά ένα σύνολο διατάξεων που καθορίζουν τόσο την εσωτερική οργάνωση όσο και τον τρόπο της σύμφωνης με το Σύνταγμα άσκησης των αρμοδιοτήτων της Βουλής. Ο Κανονισμός, εκτός από την οργάνωση και λειτουργία της Βουλής, ρυθμίζει και όλα τα ζητήματα που αφορούν το προσωπικό της Βουλής. Πηγή του Συνταγματικού δικαίου θεωρείται όμως μόνο ως προς τα ζητήματα που αφορούν το κοινοβουλευτικό μέρος.

Βιβλιογραφία: Γεωργοπούλου Κ., *Επίτομο Συνταγματικό δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998, σελ 136-137.*

Δ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ 1975/1986/2001.

Οι Κανονισμοί οφείλουν τη δημιουργία τους και την εξέλιξη τους κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής ιστορίας στην ύπαρξη μίας ευρύτερης κομματικής συναίνεσης. Ιστορικά η συναίνεση αυτή οφείλεται είτε στη νομική ανάγκη της προσαρμογής του ΚτΒ στις διατάξεις ενός νέου ή αναθεωρημένου Συντάγματος είτε στην κοινή διαπίστωση ότι οι διατάξεις του ΚτΒ δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις λειτουργίας

των κοινοβουλευτικών θεσμών είτε στις κομματικές προσδοκίες των πολιτικών κομμάτων.

Υπό το ισχύον Σύνταγμα του 1975/86/2001 ψηφίστηκαν τρεις Κανονισμοί της Βουλής. Πρόκειται για τον Κανονισμό της Βουλής της 23ης Οκτωβρίου 1975, που κυρώθηκε με την απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής της 14-10-1975 και δημοσιεύτηκε στο Φ.Ε.Κ. 238/23-10-1975 τ. Α'. Ίσχυσε μέχρι το 1987, οπότε ακολούθησε ο Κανονισμός της Βουλής της 24ης Ιουνίου 1987 που κυρώθηκε με την απόφαση της Ολομέλειας της 3-6-1987 και δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. 106/24-6-1987, τ. Α'. Από το 2001 ισχύει ο Κανονισμός της Βουλής της 18ης Δεκεμβρίου 2001, που κυρώθηκε με απόφαση της Ολομέλειας την 6η Δεκεμβρίου 2001 και δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. 284/18-12-2001. Οι δύο τελευταίοι Κανονισμοί προέκυψαν μετά από την ανάγκη προσαρμογής του πρώτου στις αναθεωρήσεις των συνταγματικών διατάξεων των ετών 1986 και 2001.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, *Ο κανονισμός της Βουλής του 1987*, Αθήνα, 1987 σελ.44-45.

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ.

Η βουλή κατά την περίοδο της δημοκρατικής σταθεροποίησης (1974-1987) δεν μπόρεσε να αποκοπεί από τις παραδοσιακές κοινοβουλευτικές πρακτικές. Η χούντα των συνταγματαρχών ήταν βραχύβια και δεν κατόρθωσε να στερήσει από τις πρώτες μεταδικτατορικές βουλές τα στοιχεία των προηγούμενων.

Ιστορική αναδρομή.

Η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες ευρωπαϊκές χώρες που καθιέρωσε φιλελεύθερο συνταγματικό πολίτευμα από το πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Μετά την επανάσταση του 1821-1830 και τη δεκαετία της απόλυτης μοναρχίας 1833-1843, η πρώτη βουλή της ανεξαρτησίας εξελέγη μετά την εξέγερση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Το 1844 η Βουλή προχώρησε στην κατάρτιση συντάγματος, το οποίο προέβλεπε δύο Βουλές. Αν και στην πράξη το Σύνταγμα του 1844 νοθεύτηκε, ήταν ωστόσο το πρώτο σύνταγμα που ανέπτυξε έναν πρώιμο κοινοβουλευτισμό.

Η κεντρική θέση της Βουλής στο πολίτευμα αναγνωρίστηκε με το Σ. 1864 ένα από τα πιο προοδευτικά συντάγματα σχετικά με την κατοχύρωση της ισοπολιτείας. Αυτό προέβλεπε μία βουλή από την εμπιστοσύνη της οποίας, μετά την καθιέρωση της αρχής της δεδηλωμένης το 1875, εξαρτιόταν η παραμονή της κυβέρνησης στην εξουσία. Θεσμοθετήθηκε συνεπώς πολύ νωρίς ένα κοινοβουλευτικό πολίτευμα και σταδιακά, χάρη στη διεξαγωγή εκλογών, συντελέστηκε η μετάβαση από τη συνταγματική μοναρχία στη λαϊκή κυριαρχία. Η τάση αυτή επιβεβαιώθηκε με την εξέγερση του 1909 και την αναθεώρηση το Σύνταγμα του 1864 από τον Ε. Βενιζέλο το 1911. Η θέση της βουλής ενισχύθηκε και σ' αυτό συνέβαλε και ο Κανονισμός που ψηφίστηκε την ίδια χρονιά και εξασφάλισε την απρόσκοπτη λειτουργία της. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε μετάβαση από τον ολιγαρχικό στον μαζικό κοινοβουλευτισμό μέσω δύο μεγάλων πολιτικών κρίσεων, τον εθνικό διχασμό του μεσοπολέμου και το διχασμό μετά τον Β Παγκόσμιο. Οι διχασμοί νόθευσαν τον κοινοβουλευτισμό και το κράτος

δικαίου και οδήγησαν στην επιβολή δικτατοριών το 1936 και το 1969 αντιστοίχως. Η βουλή και σε μικρότερο βαθμό η Γερουσία υπέστησαν τις συνέπειες αυτών των διχασμών αντανακλώνοντας τη διαίρεση της κοινωνίας. Κυριότερες ήταν η αντισυνταγματική ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας σε βάρος της Βουλής και ο ουσιαστικός περιορισμός του κοινοβουλευτικού ελέγχου. Παρά τη θεσμική παρακμή της, η Βουλή κατόρθωσε να διατηρήσει την ακτινοβολία της ως του μόνου νομιμοποιημένου δημοκρατικού θεσμού της χώρας. Με την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών, το 1974, ξεκίνησε η μετάβαση προς τη δημοκρατία. Η κυβέρνηση Καραμανλή επανέφερε σε ισχύ το προδικτατορικό Σύνταγμα εκτός των διατάξεων για το βασιλιά. Εντός δύο μηνών, νομιμοποιήθηκαν όλα τα πολιτικά κόμματα και έως τον Οκτώβριο του 1974 ο στρατιωτικός νόμος είχε αρθεί και τα πολιτικά δικαιώματα αποκαταστάθηκαν πλήρως. Η πρώτη μεταδικτατορική Βουλή εξελέγη το Νοέμβριο του 1974, τέσσερις μήνες σχεδόν μετά την πτώση της χούντας. Τάσεις που τη χαρακτήρισαν ήταν η ύπαρξη νεοσύστατων κομμάτων και οι ρυθμίσεις ενός εκλογικού νόμου που ευνοούσε την υπερεκπροσώπηση του πρώτου κόμματος. Με τη συντακτική πράξη της 4-10-1974, η νέα Βουλή είχε την εξουσία να αναθεωρήσει όλες τις διατάξεις του Συντάγματος του 1952, εξαιρετέας αυτής του πολιτεύματος, για την οποία αποφάσισε το εκλογικό σώμα με δημοψήφισμα μετά τις γενικές βουλευτικές εκλογές. Το δημοψήφισμα τάχθηκε υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας και τότε συνήλθε η Βουλή στην οποία πλειοψηφούσε η Ν.Δ. και ενέκρινε ψήφισμα για τον τρόπο λειτουργίας της. Στην πραγματικότητα επανήλθε ο προδικτατορικός ΚτΒ με την καινοτομία της δυνατότητας λειτουργίας δύο τμημάτων νομοθετικής εργασίας που κάθε ένα είχε 150 βουλευτές και μπορούσε καταρχήν να νομοθετεί επί παντός θέματος. Άλλο ψήφισμα θέσπισε τις λεπτομέρειες κατάρτισης νέου Συντάγματος. Συστάθηκε προς τούτο ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή στην οποία αντιπροσωπεύονταν όλα τα κόμματα ανάλογα με τον αριθμό των εδρών τους. Η επιτροπή θα επεξεργαζόταν σχέδιο και το τελικό θα υποβαλλόταν στην Ολομέλεια για έγκριση. Η τρίμηνη προθεσμία δεν τηρήθηκε στην πράξη, αλλά το Σύνταγμα καταρτίστηκε σε βραχύ χρονικό διάστημα. Πολυάριθμες τροπολογίες κατατέθηκαν από όλα τα κόμματα και από ανεξάρτητους και για τα περισσότερα ζητήματα υπήρξε συναίνεση. Διαφωνία ανέκυψε για τη θέση και τις αρμοδιότητες του ΠτΔ στο νέο Σ. Η πλειοψηφία υποστήριζε ότι ενόψει του ρόλου του ΠτΔ ως ρυθμιστή του πολιτεύματος πρέπει να του παραχωρηθεί ένας σεβαστός αριθμός αρμοδιοτήτων. Η αντιπολίτευση δεχόταν ότι ο ΠτΔ έπρεπε να διαθέτει αρμοδιότητες μόνο κατ' όνομα και ότι πιο ενισχυμένη έπρεπε να είναι η εκτελεστική εξουσία. Η διαφωνία έφτασε σε ρήξη και το Μάιο του 1975 τα κόμματα της αντιπολίτευσης αποχώρησαν από τη Βουλή με συνέπεια το Σ. του 1975 να ψηφιστεί μόνο από τους βουλευτές της Ν.Δ. που διέθετε στη Βουλή το 75% των εδρών.

Ο χαρακτήρας της Βουλής κατά την περίοδο 1974-1987.

Ο χαρακτήρας των μεταδικτατορικών Βουλών είναι τρισδιάστατος. Το πρώτο στοιχείο είναι ο έντονα κομματικός χαρακτήρας, ο οποίος συνέβαλε στη διαμόρφωση και εξέλιξη του χαρακτήρα και της θέσης της Βουλής. Με την ενίσχυση του ρόλου των πολιτικών κομμάτων συντελέστηκε η μετάβαση από την αντιπροσωπευτική αρχή στην κομματική δημοκρατία, στην οποία συνέβαλαν οι πολιτικές συνθήκες: έως τον Οκτώβριο 1974 όλοι οι νομοθετικοί περιορισμοί στη δραστηριότητα των κομμάτων είχαν καταργηθεί και για πρώτη φορά από το 1920 η συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα δεν απειλούνταν με διωγμούς. Απόρροια αυτού ήταν η επέκταση του κομματικού

φαινομένου σε πανελλήνια κλίμακα και η παρεμπόδιση της ανάπτυξης συλλογικής δράσης εκτός κομματικού πεδίου. Οι κοινοβουλευτικές ομάδες και οι βουλευτές απώλεσαν σημαντικό μέρος της ισχύος τους απέναντι στις κομματικές ηγεσίες.

Ένα άλλο στοιχείο είναι ο διπολικός χαρακτήρας των βουλών. Δημιουργήθηκε πόλωση μεταξύ δεξιάς και αριστεράς και εξαφανίστηκε σταδιακά το κέντρο ως ανεξάρτητη πολιτική δύναμη. Στις πρώτες μεταδικτατορικές βουλές αναδείχθηκαν αυτοδύναμες μονοκομματικές πλειοψηφίες. Διαμορφώθηκε τρικομματικό σύστημα με διπολικό ανταγωνισμό το οποίο στην ουσία αποτέλεσε συνέχεια του προδικτατορικού κομματικού συστήματος.

Τέλος, ένα τρίτο στοιχείο που επηρέασε τη σύνθεση των μεταδικτατορικών βουλών ήταν η ευρεία ανανέωση του πολιτικού προσωπικού. Παρά το ότι επανεμφανίστηκαν οι προ 1967 αρχηγοί κομμάτων, οι βουλευτές ήταν πολύ νεότεροι και έτοιμοι να συμβάλλουν στη νέα εποχή.

Η νομοθετική λειτουργία.

Ως συνέπεια της ανάδειξης μονοκομματικών αυτοδύναμων πλειοψηφιών στις μεταδικτατορικές βουλές η προέλευση των νόμων που ψηφίστηκαν μετά το 1974 είχαν κατά συντριπτική πλειοψηφία κυβερνητική προέλευση. Παραγνωρίστηκε το δικαίωμα κάθε βουλευτή να υποβάλλει προτάσεις νόμων και η ταχύτητα χαρακτήριζε τη νομοπαραγωγική διαδικασία. Η επεξεργασία ενώπιον των κοινοβουλευτικών επιτροπών του ΚτΒ του 1975 κατέστη τυπική.

Παράλληλα παρουσιάστηκε η τάση μείωσης του μέσου αριθμού νόμων που ψηφίζονταν ετησίως λόγω κυρίως των ιδεολογικών διαφορών του διπολισμού. Παρεμποδίστηκε η ανάπτυξη συναινετικών πρακτικών και η κωλυσιεργία κατέστη συνήθης τρόπος κοινοβουλευτικής συμπεριφοράς. Καθιερώθηκε η πρακτική των πολυνομοσχεδίων, δηλαδή νομοσχεδίων που περιείχαν σκόρπιες ρυθμίσεις για πολλά θέματα, τα οποία έπρεπε να είχαν αποτελέσει αντικείμενο χωριστών νομοσχεδίων. Αυτήν την πρακτική ενίσχυε και η υιοθέτηση προσθηκών και τροπολογιών την τελευταία στιγμή χωρίς επεξεργασία από την αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή. Η πρακτική αυτή αποδοκιμάζεται από το Σύνταγμα, αλλά δεν μπόρεσε να καταδικαστεί από τα δικαστήρια (*interna corporis*) και συνεπώς διαιωνίστηκε. Άλλη τάση ήταν η ανάθεση νομοθετικών αρμοδιοτήτων από τη Βουλή στην εκτελεστική εξουσία με νομοθετικές εξουσιοδοτήσεις, η οποία εντάθηκε με την άσκηση αυτόνομης κυβερνητικής νομοθεσίας που επιτρέπεται από το Σύνταγμα μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις. Κατά συνέπεια αποδυναμώθηκε και αλλοιώθηκε η βούληση του νομοθέτη και οι ρυθμίσεις εξαρτιόνταν από την αδιαφανή και εκτός δημοσίου διαλόγου δράση της εκτελεστικής εξουσίας. Με εξαίρεση την τριετία 1974-1977 η κοινοβουλευτική συζήτηση επί των νομοσχεδίων εξαντλούνταν σε ιδεολογική αντιπαράθεση με στόχο τον εντυπωσιασμό της κοινής γνώμης.

Κοινοβουλευτικός έλεγχος.

Σύμφωνα με συνταγματική διάταξη προβλεπόταν ότι δύο τουλάχιστον συνεδριάσεις της Ολομέλειας αφιερώνονταν εβδομαδιαίως στον κοινοβουλευτικό έλεγχο. Ωστόσο ο

ΚτΒ 1975 δεν ανταποκρινόταν στην ανάγκη της δημόσιας και έγκαιρης λογοδοσίας της κυβέρνησης στη Βουλή.

Ολόκληροι τομείς ξέφευγαν από τον κοινοβουλευτικό έλεγχο και το έλλειμμα προσπάθησε να καλυφθεί με *contra legem* πρακτικές μετά από πίεση της αντιπολίτευσης και συγκεκριμένα από τις προ ημερησίας διατάξεις συζητήσεις των αρχηγών των κομμάτων. Δεν προβλέπονταν ούτε από το Σύνταγμα ούτε από τον ΚτΒ, ωστόσο διεξάγονταν δύο φορές σε κάθε τακτική σύνοδο με πρωτοβουλία της κυβέρνησης (του πρωθυπουργού). Είχαν κατά μέσο όρο διάρκεια 4 με 5 ώρες και αφορούσαν εθνικά θέματα όπως εξωτερική πολιτική, άμυνα και παιδεία. Ήταν μία από τις σπάνιες περιπτώσεις αυτοπρόσωπης συμμετοχής του πρωθυπουργού στις εργασίες της Βουλής. Αποσπάσματα των συζητήσεων μεταδίδονταν από τα κρατικά ΜΜΕ. Οι συζητήσεις σταμάτησαν το 1981 για να επαναληφθούν το 1985 κατόπιν πίεσης της αντιπολίτευσης και της κοινής γνώμης. Θεσμοθετήθηκαν από τον ΚτΒ 1987.

Προτάσεις εμπιστοσύνης και δυσπιστίας και συζητήσεις επ' αυτών ήταν σπάνιες. Προτάσεις εμπιστοσύνης πραγματοποιούνταν μόνο μετά τη διεξαγωγή εκλογών με δύο μόνο εξαιρέσεις, το 1980 και 1987, βάσει των ορισμών του Συντάγματος. Καμία πρόταση δυσπιστίας δεν υποβλήθηκε εκτός αυτής του 1988. Η απροθυμία άσκησης αυτού του κοινοβουλευτικού μέσου μάλλον οφειλόταν στην ισχυρή πλειοψηφία του κυβερνώντος κόμματος που θα οδηγούσε σε απόρριψη της πρότασης. Η πρόταση μομφής που συνεπάγεται υποχρεωτική διεξαγωγή τριήμερης συζήτησης επί της πολιτικής της κυβέρνησης, έχει υποβαθμιστεί στη χώρα μας. Η συγκρότηση εξεταστικών επιτροπών επίσης δεν ευνοήθηκε. Εσκεμμένη ήταν η ασαφής διατύπωση της σχετικής συνταγματικής διάταξης, η οποία ερμηνεύτηκε ούτως ώστε να απαιτείται σύμφωνη ψήφος και της συμπολίτευσης για τη σύσταση εξεταστικών επιτροπών.

Κυριότερο μειονέκτημα του κοινοβουλευτικού ελέγχου ήταν η αδυναμία διεξαγωγής επαρκώς θεμελιωμένων συζητήσεων για κρίσιμα ζητήματα της επικαιρότητας. Ενόψει του ορθού της κριτικής, το έλλειμμα προσπάθησε να αντισταθμίσει ο ΚτΒ 1987 με την καθιέρωση των επίκαιρων ερωτήσεων ή επερωτήσεων.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975.

Το Σύνταγμα του 1975 στο τμήμα του περί Βουλής (Γ τμήμα, άρθρα 51-80) αντανάκλασε μεγάλο βαθμό πρακτικές που είχαν ισχύ πριν το 1967. Ωστόσο, εισήχθησαν και καινοτομίες με στόχο τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της κοινοβουλευτικής διαδικασίας. Καταρχήν ως προς τη νομοθετική λειτουργία, απλουστεύθηκαν οι κανόνες περί απαρτίας και οι ρυθμίσεις για τη συζήτηση και ψήφιση των νομοσχεδίων. Καθιερώθηκε ο θεσμός του Τμήματος διακοπών που λειτουργεί κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο τακτικών συνόδων και εξασφαλίζει τη συνεχή παρουσία των βουλευτών. Επισπεύσθηκε η νομοθετική διαδικασία με το χαρακτηρισμό ορισμένων νομοσχεδίων ως κατεπειγόντων ή επειγόντων ή απλώς με ιδιαίτερη σημασία από την κυβέρνηση ή την πλειοψηφία, τα οποία έπρεπε να συζητηθούν μέσα σε 3-5 συνεδριάσεις από τη Βουλή, άλλως θεωρούνταν συζητηθέντα από τη Βουλή.

Ως προς την άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου, ενισχύεται ο ρόλος της Βουλής στη διαδικασία διορισμού πρωθυπουργού και των μελών της κυβέρνησης από τον ΠτΔ, του οποίου η θέση περιορίστηκε σημαντικά από σειρά λεπτομερών κανόνων. Ωστόσο δε θεσπίστηκαν δραστικά μέτρα ελέγχου επί της εκτελεστικής εξουσίας. Προτάσεις για πρόβλεψη μόνιμων επιτροπών απορρίφθηκαν και το Σύνταγμα απέκλειε τη σύσταση εξεταστικών επιτροπών για τα ζητήματα αυτά χωρίς τη συγκατάθεση της πλειοψηφίας.

Διαιωνίστηκε συνεπώς η αντίληψη περί «στεγανών» τομέων της κυβερνητικής δράσης, όπου δεν ήταν ανεκτή καμία συζήτηση ούτε διαφωνία χωρίς τη συγκατάθεση της εξουσίας.

Βιβλιογραφία: Ν. Κ. Αλιβιζάτος, «Η Βουλή στην περίοδο της δημοκρατικής σταθεροποίησης, 1974-1987», Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση, τ. 23-24 (1995), σελ. 35-54.

1. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1975.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη θέσπιση του.

Η θέσπιση των ΚτΒ του 1975, αλλά και του 1987 έγινε με τη διαδικασία των κωδίκων. Η διαδικασία αυτή δε συνηθίζεται στην κοινοβουλευτική πρακτική ενόψει του ότι το δικαίωμα συμμετοχής των βουλευτών κατά τη συζήτηση περιορίζεται υπερβολικά. Επίσης, η διαδικασία αποκλείει την υποβολή και αποδοχή τροπολογιών και άρα τη βελτίωση του ουσιαστικού περιεχομένου του Κανονισμού. Στη μεν περίπτωση του 1975, η διαδικασία των κωδίκων επιβλήθηκε από το Ψήφισμα ΙΑ/4-9.6.1975 ήταν δικαιολογημένη από λόγους επείγοντος καθότι η Βουλή χωρίς Κανονισμό δεν μπορούσε να λειτουργήσει με τη θέση σε ισχύ του Συντάγματος του 1975. Στην περίπτωση όμως του 1987 τέτοιοι λόγοι δε συνέτρεχαν, οπότε η διαδικασία των κωδίκων θα μπορούσε να αποφευχθεί.

Εδώ προκύπτει και το ζήτημα της νομιμότητας της διαδικασίας των κωδίκων, η οποία υιοθετήθηκε παρά την πρόβλεψη διαδικασίας τροποποίησης των διατάξεων του Κανονισμού που περιείχε τόσο ο ΚτΒ του 1964, βάσει του οποίου αντικαταστάθηκε ο ΚτΒ του 1975, όσο και ο ΚτΒ του 1975 με τον οποίο αντικαταστάθηκε ο ΚτΒ 1987. Οι διατάξεις όμως του ΚτΒ δεν είναι διατάξεις αυξημένης τυπικής ισχύος και μπορούν να τροποποιηθούν με νεότερη απόφαση, αρκεί αυτή η απόφαση να προέρχεται από τη Βουλή, γιατί, ως γνωστό αυτή είναι η μόνη αποκλειστική αρμόδια τόσο για τη θέσπιση, αλλά και για τη μεταβολή του Κανονισμού της. Το γεγονός πάντως ότι η Βουλή του 1975 ψήφισε τον Κανονισμό της με τη διαδικασία των κωδίκων σαν να ψήφιζε έναν οποιοδήποτε κώδικα περιόρισε τα δικαιώματα των μελών της και προπαντός δημιούργησε ένα κακό προηγούμενο εφαρμογής της διαδικασίας αυτής για μελλοντικές μεταβολές του ΚτΒ. Πράγματι, η διαδικασία αυτή ακολουθήθηκε και από τη Βουλή του 1987 κατά τη μεταβολή του Κανονισμού της.

Και οι δύο κανονισμοί του 1975 και 1978 ονομάστηκαν «Κώδικας Κανονισμού των Εργασιών της Βουλής», όρος που από νομική άποψη δεν είναι ορθός. Όλα τα ενιαία και συστηματικά κείμενα είναι κώδικες από νομική άποψη και συνεπώς κώδικες είναι όλοι οι Κανονισμοί των Βουλών.

Περιεχόμενο.

Με τον ΚτΒ 1975 επαληθεύτηκαν οι τάσεις που χαρακτήριζαν το Σύνταγμα του 1975, δηλαδή ενίσχυση της εξουσίας της κυβέρνησης και των υπουργών στη νομοπαραγωγική διαδικασία, αλλά μη διασφάλιση της ουσιαστικής λογοδοσίας τους ενώπιον του Κοινοβουλίου. Ο ΚτΒ αγνόησε πρακτικές, όπως ο ρόλος των κοινοβουλευτικών επιτροπών και οι δημόσιες ακροάσεις και ενίσχυσε περισσότερο το

μέτωπο της αντιπαράθεσης και λιγότερο αυτό της συναινετικής διαδικασίας συμπολίτευσης - αντιπολίτευσης. Τέλος δε διευκόλυνε διόλου τους βουλευτές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Ως προς τη νομοθετική λειτουργία, το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα κάθε βουλευτή να υποβάλλει προτάσεις νόμων υποβιβάστηκε σε ένα ακόμα μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου. Η ταχύτητα στην ψήφιση των νομοσχεδίων αποτέλεσε ένα βασικό χαρακτηριστικό της νομοπαραγωγικής διαδικασίας. Το στάδιο της επεξεργασίας σπάνια απαιτούσε διάστημα μεγαλύτερο των 5-8 ημερών και η διαδικασία που προβλεπόταν ενώπιον των 20-25 κοινοβουλευτικών επιτροπών κατέστη τυπική. Κάθε κοινοβουλευτική επιτροπή αποτελείτο από 30 βουλευτές εκ των οποίων τουλάχιστον οι 16 διορίζονταν από τον ηγέτη του κόμματος της πλειοψηφίας. Αρμοδιότητα τους ήταν η κατάρτιση και υποβολή έκθεσης επί εκκρεμών νομοσχεδίων της αρμοδιότητάς τους, οι οποίες όμως δεν ήταν δεσμευτικές για τη Βουλή στο στάδιο της συζήτησης, αν ο αρμόδιος υπουργός διαφωνούσε με τις τροποποιήσεις που πρότειναν. Σε όλες τις περιπτώσεις, η Ολομέλεια και τα Τμήματα προέβαιναν σε συζήτηση βάσει του αρχικού κυβερνητικού σχεδίου.

Όσον αφορά τη συζήτηση και ψήφιση των νομοσχεδίων, αυτή διεξαγόταν είτε στην Ολομέλεια, είτε ενώπιον του 150μελούς Τμήματος νομοθετικής εργασίας, είτε στο ΙΟΟμελές Τμήμα διακοπών κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών. Κατά την τριετία 1974-1977 οι ρυθμοί ήταν ταχύτεροι (περίπου μία ημέρα ανά νομοσχέδιο), ενώ αυξήθηκε το χρονικό διάστημα από το 1977-1981 (περίπου 11 ημέρες ανά νομοσχέδιο), ενώ ο μέσος χρόνος αυξήθηκε πολύ περισσότερο μετά το 1981 και η προσφυγή στη διαδικασία του επείγοντος έγινε πολύ συχνότερη.

Σχετικά με τον προϋπολογισμό, προβλέπονταν επίσης ταχείες ρυθμίσεις. Συζητιόταν και ψηφίζόταν σε τέσσερις το πολύ συνεδριάσεις.

Ως προς τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, ο ΚτΒ προέβλεπε 4 μέσα ελέγχου: αναφορές, ερωτήσεις, επερωτήσεις και αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων. Μπορούσαν να υποβληθούν από έναν ή περισσότερους και να συζητηθούν μόνο από την Ολομέλεια, ενώ πλέον με τον ΚτΒ 2001 κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται και ενώπιον των κοινοβουλευτικών επιτροπών.

Οι αναφορές ήταν το ηπιότερο μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου και συνήθως εξέφραζαν την επιθυμία να επικεντρωθεί η προσοχή του αρμόδιου υπουργού σε ένα ζήτημα τοπικής σημασίας. Στην πράξη, αναφορές υπέβαλλαν και κυβερνητικοί και αντιπολιτευόμενοι αλλά σπάνια οι αναφορές κατέληγαν σε συζήτηση.

Οι ερωτήσεις ήταν κατά βάση αιτήσεις παροχής πληροφοριών για συγκεκριμένα θέματα. Εγγράφονταν στην ημερήσια διάταξη και συζητούνταν μόνο αν ο υπουργός απέφευγε να απαντήσει εντός 20 ημερών.

Οι επερωτήσεις μόνο κατ' εξαίρεση υποβάλλονταν από τη συμπολίτευση και προσπαθούσαν να επισημάνουν κίνητρα και σκοπούς μίας κυβερνητικής πράξης ή παράλειψης. Θεωρητικά συζητούνταν κατά τη σειρά υποβολής τους.

Οι αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων μετατρέπονταν δυνητικά σε επερωτήσεις και συζητούνταν κατά προτεραιότητα, αν δεν ικανοποιούνταν εντός 20 ημερών.

Κατά την περίοδο 1981-1987 η προσέλευση των βουλευτών κατά τις συνεδριάσεις κοινοβουλευτικού ελέγχου ήταν μικρή και οι περισσότερες αφιερώονταν στη συζήτηση επερωτήσεων.

Μετά το 1974 καθιερώθηκε στην πρακτική ένα νέο μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου

«οι προ ημερησίας διατάξεως συζητήσεις» των αρχηγών των κομμάτων. Δεν προβλέπονταν ούτε από το Σύνταγμα ούτε από τον Κανονισμό.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, *Ο κανονισμός της Βουλής του 1987*, Αθήνα, 1987 σελ.23-25, Ν. Κ. Αλιβιζάτος, «*Η Βουλή στην περίοδο της δημοκρατικής σταθεροποίησης, 1974-1987*», *Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση*, τ. 23-24 (1995), σελ. 35-54.

2. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1987.

Γένεση.

Ο Κανονισμός του 1987 γεννήθηκε από την ανάγκη εκσυγχρονισμού των διατάξεων του ΚτΒ του 1975 στις νέες πολιτικές συνθήκες και την αναμόρφωση των κοινοβουλευτικών θεσμών. Αναμφισβήτητες ήταν επίσης και ορισμένες πολιτικές σκοπιμότητες και προσδοκίες των κομμάτων. Ο παλαιός ΚτΒ είχε χαρακτηριστεί ως αναχρονιστικός και τα μικρότερα κόμματα σκόπευαν σε μία δικαιότερη μεταχείριση των μελών τους σε κοινοβουλευτικό επίπεδο. Οι δύο αυτές προϋποθέσεις συνέτρεξαν ταυτόχρονα και η αντικατάσταση του ΚτΒ του 1975 επιτεύχθηκε σε ένα κλίμα ευρείας κομματικής συναίνεσης.

Όταν το Μάρτιο του 1985 αποφασίστηκε η αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975, αφορμή ήταν «η ενίσχυση της λαϊκής κυριαρχίας». Ωστόσο, καμία μεταβολή δεν επήλθε στο τμήμα Γ του Συντάγματος, αλλά η αναθεώρηση περιορίστηκε στις αρμοδιότητες του ΠτΔ, οι οποίες μεταφέρθηκαν στην κυβέρνηση και ο ρόλος του Πρωθυπουργού ενισχύθηκε περισσότερο. Ο νέος ΚτΒ, όπως δηλώθηκε, είχε στόχο τον εξορθολογισμό της λειτουργίας του Κοινοβουλίου. Αν και υιοθετήθηκαν ορισμένες σύγχρονες μέθοδοι εργασίας, η υπεροχή της εκτελεστικής εξουσίας παρέμεινε άθικτη.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, *Ο κανονισμός της Βουλής του 1987*, Αθήνα, 1987 σελ. 45, Ν. Κ. Αλιβιζάτος, «*Η Βουλή στην περίοδο της δημοκρατικής σταθεροποίησης, 1974-1987*», *Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση*, τ. 23-24 (1995), σελ. 35-54.

Η διαδικασία κατάρτισης του.

Η διαδικασία μεταβολής των Κανονισμών, όπως ισχύει ακόμα και σήμερα στις βασικές διατάξεις, τέθηκε με τον ΚτΒ του 1911. Με τον Κανονισμό αυτό ιδρύθηκε η λεγόμενη «Διαρκής Επιτροπή επί του Κανονισμού», που ήταν αρμόδια για την επεξεργασία των προτάσεων μεταβολής του Κανονισμού. Οι προτάσεις παραπέμπονταν υποχρεωτικά σ' αυτήν. Η Επιτροπή είχε επίσης αρμοδιότητα να υποβάλει η ίδια προτάσεις μεταβολής. Η Επιτροπή είχε την υποχρέωση να συντάξει υποχρεωτική έκθεση είτε η πρόταση είχε υποβληθεί από τον ΠτΒ είτε από Βουλευτή είτε από την ίδια. Καθιερώθηκε το σύστημα διπλής συζήτησης και ψήφισης σε δύο συνεδριάσεις που θα έπρεπε να απέχουν μεταξύ τους δύο μέρες. Οι προτάσεις μεταβολής του Κανονισμού απαγορευόταν να κηρυχθούν κατεπείγουσες. Η συζήτηση και η ψήφιση γινόταν με τον τρόπο που προέβλεπε το Σύνταγμα ως προς τη συνήθη απαρτία και πλειοψηφία. Η διαδικασία αυτή διατηρήθηκε έως και το 1975.

Παρά το γεγονός ότι ο ΚτΒ του 1975 προέβλεπε διαδικασία για τη μεταβολή του, ο Κανονισμός του 1987 καταρτίστηκε με ειδική διαδικασία, η οποία καθορίστηκε με την απόφαση της Βουλής του 1985, με την οποία λήφθηκε και η απόφαση για τη μεταβολή του ΚτΒ του 1975.

Η διαδικασία χωριζόταν σε τέσσερα στάδια. Καταρχήν, τα πολιτικά κόμματα και οι βουλευτές υπέβαλλαν «έγγραφες εισηγήσεις - προτάσεις» σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις που πρότειναν μέσα σε προθεσμία ενός μηνός. Εντός δύο μηνών από τη λήξη της προθεσμίας αυτής, το προεδρείο -το οποίο εξαιτίας του ρόλου που διαδραμάτιζε είχε μετονομαστεί σε «υπηρεσιακή επιτροπή»- κατάρτιζε ένα προσχέδιο. Το οριστικό σχέδιο θα επεξεργαζόταν και θα συντασσόταν από την Επιτροπή του Κανονισμού της Βουλής, τα μέλη της οποίας είχαν αυξηθεί για το σκοπό αυτό. Τέλος, η Ολομέλεια θα έπρεπε να κυρώσει το οριστικό αυτό σχέδιο. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν τηρήθηκε στην πράξη.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, Ο κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987 σελ.28-29, 45-47.

Η ειδική διαδικασία στην πράξη.

Η ειδική αυτή διαδικασία επέφερε δύο αρνητικές συνέπειες. Καταρχήν, η προπαρασκευή του νέου ΚτΒ καθυστέρησε αδικαιολόγητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ΚτΒ του 1987 χρειάστηκε 17 μήνες για να καταρτιστεί. Ήταν το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα επεξεργασίας κανονισμού στην κοινοβουλευτική μας ιστορία. Οι προθεσμίες που είχαν ταχθεί από τη Βουλή ήταν εξαιρετικά σύντομες και συνεπώς αδύνατο να τηρηθούν στην πράξη. Το προσχέδιο που καταρτιζόταν από την υπηρεσιακή επιτροπή παραδινόταν στην Επιτροπή του Κανονισμού τμηματικά.. Ως αποτέλεσμα, η επιτροπή Κανονισμού που επεξεργαζόταν το προσχέδιο δεν είχε συνολική εικόνα του ουσιαστικού περιεχομένου.

Επιπλέον, η συμμετοχή των πολιτικών κομμάτων και των βουλευτών στη διαμόρφωση του ουσιαστικού περιεχομένου του Κανονισμού ήταν εξαιρετικά περιορισμένη. Στην πραγματικότητα, ως προς τη σύνθεση της, η επιτροπή που ήταν αρμόδια για τη σύνταξη του προσχεδίου ήταν λιγότερο υπηρεσιακή και περισσότερο πολιτική. Πέραν της κυβερνητικής πλειοψηφίας και των μελών της αντιπολίτευσης, στην υπηρεσιακή επιτροπή δε συμμετείχαν τα κόμματα της μειοψηφίας. Συμμετείχαν μόνο στην επιτροπή Κανονισμού. Οι δε βουλευτές που δεν ήταν μέλη ούτε της υπηρεσιακής ούτε της επιτροπής Κανονισμού διατύπωσαν τις απόψεις τους μόνο κατά τη συζήτηση και κύρωση του οριστικού σχεδίου. Επειδή όμως ο ΚτΒ του 1987, όπως και ο ΚτΒ του 1975, ψηφίστηκαν με τη διαδικασία των κωδίκων και μάλιστα σε δύο συνεδριάσεις, η συμμετοχή και η τυχόν διατύπωση απόψεων από τους βουλευτές δεν είχε καμία αξία γιατί το τελικό περιεχόμενο δεν μπορούσε να επηρεαστεί.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, Ο κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987 σελ.47-49.

Η διάρθρωση της ύλης του Κανονισμού του 1987.

Ο Κανονισμός του 1987 ήταν ο πιο εκτενής και λεπτομερειακός στην κοινοβουλευτική μας ιστορία. Διαρθρώνεται σε 6 μέρη, τα οποία συνολικά υποδιαιρούνται σε 33 κεφάλαια. Έχει συνολικά 172 άρθρα, δηλαδή μιάμιση φορά περισσότερα από τον Κανονισμό του 1975.

Το πρώτο μέρος επιγράφεται «Οργάνωση και λειτουργία της Βουλής» και αποτελείται από 13 κεφάλαια, τα οποία είναι αφιερωμένα στην έναρξη της βουλευτικής περιόδου, στους βουλευτές, στο προεδρείο, στη διάσκεψη των προέδρων, στις κοινοβουλευτικές ομάδες, στην ολομέλεια της Βουλής, στα τμήματα της Βουλής, στις επιτροπές της Βουλής, στην ημερήσια διάταξη, στις συνεδριάσεις, στις συζητήσεις, στις ψηφοφορίες και τέλος στις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των βουλευτών και την άρση της βουλευτικής ασυλίας.

Το δεύτερο μέρος, που τιτλοφορείται «Διαδικασίες νομοθετικού έργου», αποτελείται από 4 κεφάλαια, τα οποία αναφέρονται στην κατάθεση των σχεδίων και προτάσεων νόμων, τροπολογιών και προσθηκών, στην τακτική νομοθετική διαδικασία, στις συνοπτικές νομοθετικές διαδικασίες και στις ειδικές νομοθετικές διαδικασίες.

Το τρίτο μέρος, υπό τον τίτλο «Διαδικασίες κοινοβουλευτικού ελέγχου», περιλαμβάνει σε 6 κεφάλαια, τις γενικές διατάξεις του κοινοβουλευτικού ελέγχου, τις αναφορές, ερωτήσεις, επίκαιρες ερωτήσεις, αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων και τις επερωτήσεις.

Το τέταρτο μέρος επιγράφεται «Ειδικές Διαδικασίες» και αποτελείται από 6 κεφάλαια, τα οποία είναι αφιερωμένα στην εκλογή προσώπων, στις προτάσεις εμπιστοσύνης και δυσπιστίας, στις εξεταστικές επιτροπές, στις προτάσεις μομφής κτλ κατά των μελών του προεδρείου της Βουλής και την παραπομπή σε δίκη των μελών της Κυβέρνησης, των υφυπουργών και του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Το πέμπτο μέρος φέρει τον τίτλο «Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής» και δε διαιρείται σε κεφάλαια.

Τέλος, το έκτο μέρος είναι αφιερωμένο στις τελικές και τις μεταβατικές διατάξεις.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, Ο κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987 σελ.49-50.

Οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις του Κανονισμού του 1987.

Πρώτος στόχος της μεταρρύθμισης του Κανονισμού του 1975 ήταν ο εκσυγχρονισμός των κοινοβουλευτικών θεσμών και διαδικασιών. Για το λόγο αυτό υιοθετήθηκαν διάφορες ρυθμίσεις. Καταρχήν διευρύνθηκε η διακομματικότητα του προεδρείου της Βουλής και προστέθηκαν δύο αντιπρόεδροι (4ος και 5ος) από την πρώτη και τη δεύτερη κοινοβουλευτική ομάδα της αντιπολίτευσης αντίστοιχα. Αυξήθηκε η πλειοψηφία για την εκλογή Προέδρου της Βουλής από την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων στην απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Ελαττώθηκαν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη σύσταση κοινοβουλευτικής ομάδας, καθώς και ο αριθμός των κοινοβουλευτικών νομοπαρασκευαστικών επιτροπών και προβλέφθηκε η λειτουργία τους με ελαττωμένη σύνθεση και κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του Τμήματος διακοπής των εργασιών της Βουλής. Προβλέφθηκε η δυνατότητα σύστασης ειδικών

κοινοβουλευτικών νομοπαρασκευαστικών επιτροπών για την επεξεργασία σχεδίων και προτάσεων νόμων. Για τις διαρκείς και τις ειδικές επιτροπές προβλέφθηκε συγκεκριμένος αριθμός συνεδριάσεων και ρυθμίστηκε ο τρόπος συζήτησης.

Ελαττώθηκε ο χρόνος αγόρευσης των μελών της Κυβέρνησης, των υφυπουργών και των προέδρων των κοινοβουλευτικών ομάδων και ρυθμίστηκε η διαδικασία περιορισμού των αγορεύσεων λόγω εξάντλησης του θέματος, καθώς και αυτή του κλεισίματος της συζήτησης κατά στάδια. Επίσης ρυθμίστηκε η συζήτηση σχεδίων και προτάσεων νόμων και τροπολογιών. Από τις ανωτέρω μεταρρυθμίσεις συμπεραίνουμε την ενίσχυση του θεσμού του Προεδρείου και του Προέδρου της Βουλής, τη διευκόλυνση του έργου του Τμήματος διακοπής των εργασιών, την αποσυμφόρηση του όγκου του νομοπαρασκευαστικού έργου με τη δημιουργία νέων επιτροπών και τη συντόμευση των διαδικασιών της κοινοβουλευτικής συζήτησης.

Ένας δεύτερος στόχος που επιδιώχθηκε με τον Κανονισμό του 1987 ήταν η εισαγωγή νέων κοινοβουλευτικών θεσμών και διαδικασιών. Καθιερώθηκε για πρώτη φορά η Διάσκεψη των Προέδρων. Θεσπίστηκαν δύο νέα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου: οι επίκαιρες ερωτήσεις και οι επίκαιρες επερωτήσεις. Καθιερώθηκε ο θεσμός ακρόασης εξωκοινοβουλευτικών προσώπων από τις νομοπαρασκευαστικές επιτροπές και προβλέφθηκε η δυνατότητα σύστασης επιτροπών για τη μελέτη εθνικών ή γενικού ενδιαφέροντος ζητημάτων. Τέλος, προβλέφθηκε η δυνατότητα διεξαγωγής ψηφοφορίας με ηλεκτρονικό σύστημα.

Τρίτος στόχος της μεταβολής του Κανονισμού του 1975 ήταν η προσαρμογή του στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1986. Ωστόσο, η αναθεώρηση ελάχιστες διατάξεις σχετικές με την οργάνωση και λειτουργία της Βουλής έθιξε. Οι σπουδαιότερες αφορούσαν τις αρμοδιότητες του ΠτΔ. Καθιερώθηκε καταρχήν η εκλογή του ΠτΔ με φανερή ψηφοφορία. Ρυθμίστηκε η διαδικασία συζήτησης της πρότασης της κυβέρνησης για κήρυξη της χώρας σε κατάσταση ανάγκης. Τέλος, ρυθμίστηκαν οι διαδικασίες συζήτησης και ψήφισης των προτάσεων του υπουργικού συμβουλίου και των βουλευτών για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος.

Τέταρτος και τελευταίος στόχος του Κανονισμού του 1987 ήταν η παγιοποίηση ορισμένων κοινοβουλευτικών εθίμων και πρακτικών σε γραπτό κοινοβουλευτικό δίκαιο, όπως για παράδειγμα η θεσμοποίηση της πρακτικής των γενικών ενημερωτικών συζητήσεων, δηλαδή των συζητήσεων προ ημερησίας διατάξεως. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις αφορούσαν κυρίως διαδικαστικά ζητήματα.

Ειδικά σε ό,τι αφορά στις επιτροπές του 1975, υποτίθεται ότι ο νέος ΚτΒ ενίσχυε τις κοινοβουλευτικές επιτροπές των οποίων ωστόσο ο ρόλος εξακολούθησε να περιορίζεται αποκλειστικά στο νομοθετικό έργο. Ο αριθμός τους μειώθηκε σε 6 κατά το πρότυπο της Ε Γαλλικής Δημοκρατίας. Εντούτοις, το 1987 θεσπίστηκε για πρώτη φορά στην ελληνική κοινοβουλευτική ιστορία για τις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές η εξουσία τους να αποφασίζουν με απλή πλειοψηφία τη διεξαγωγή ακροάσεων οι οποίες όμως δεν ήταν δημόσιες. Σήμερα με τον ΚτΒ 2001 οι ακροάσεις είναι πλέον δημόσιες.

Για τον προϋπολογισμό ο ΚτΒ προέβλεψε τη συζήτηση και ψήφιση του σε 5 το πολύ συνεδριάσεις.

Τέλος για τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, θεσπίστηκαν, όπως προαναφέρθηκε, οι προ ημερησίας διατάξεως συζητήσεις ως δικαίωμα που μπορούσε να ασκήσει είτε η κυβέρνηση είτε από κοινού δύο τουλάχιστον κόμματα της αντιπολίτευσης. Επίσης ο ΚτΒ καθιέρωσε τις επίκαιρες ερωτήσεις και επερωτήσεις για την αναβάθμιση των συζητήσεων επί των ζητημάτων της επικαιρότητας.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, Ο κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987 σελ.52-55, Ν. Κ. Αλιβιζάτος, «Η Βουλή στην περίοδο της δημοκρατικής σταθεροποίησης, 1974-1987», Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση, τ. 23-24 (1995), σελ. 35-54.

3.Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 2001

Γένεση.

Ο ΚτΒ του 2001 προέκυψε από την ανάγκη προσαρμογής του ΚτΒ του 1987 στη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Ωστόσο, στο χρονικό διάστημα 1987-2001 μεσολάβησαν και άλλες τροποποιήσεις του ΚτΒ. Η αναθεώρηση του 2001 επέφερε ουσιαστικές μεταβολές στην οργάνωση και λειτουργία της Βουλής και συνέστησε ένα νέο πλέγμα νομικών διατάξεων στο πλαίσιο του οποίου κινήθηκαν οι τροποποιήσεις του ΚτΒ του 2001. Για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η σύντομη παράθεση των ουσιαστικών μεταβολών που επέφερε η συνταγματική αναθεώρηση του 2001.

Η διαδικασία κατάρτισης του Κανονισμού του 2001.

Ο ΚτΒ του 1987 καθιερώνει μία ειδική διαδικασία μεταβολής των διατάξεων του. Διαφοροποιεί για πρώτη φορά τη διαδικασία μεταβολής του κατά κυριολεξία ΚτΒ και αυτήν του υπηρεσιακού ΚτΒ.

Ως προς την μεταβολή του κατά κυριολεξία ΚτΒ, η πρωτοβουλία μεταβολής ανήκει μόνο στον Πρόεδρο της Βουλής και στους βουλευτές οι οποίοι έχουν δικαίωμα να υποβάλλουν προτάσεις, και όχι σε μέλη της κυβέρνησης ή υφυπουργούς που δεν έχουν την ιδιότητα του βουλευτή. Οι προτάσεις παραπέμπονται στην Επιτροπή του Κανονισμού της Βουλής. Αν και δεν ορίζεται στον Κανονισμό, η παραπομπή αυτή θα πρέπει να θεωρηθεί υποχρεωτική (υποσ. 40), γιατί διαφορετικά θα παρεχόταν η ευχέρεια στον ΠτΒ να επιλέγει τις προτιμώμενες ή μη από αυτόν προτάσεις. Η Επιτροπή Κανονισμού επεξεργάζεται και εξετάζει τις προτάσεις. Ο ΚτΒ του 1987 δεν ορίζει αν η επιτροπή είναι υποχρεωμένη να υποβάλει σχετική έκθεση εντός προθεσμίας ούτε ρυθμίζει το ζήτημα της εκπνοής της προθεσμίας χωρίς την υποβολή της έκθεσης της επιτροπής, δηλαδή αν η εισαγωγή για συζήτηση στην Ολομέλεια είναι υποχρεωτική έστω και χωρίς την έκθεση της Επιτροπής. Η επιτροπή υποβάλλει στη Βουλή τα σχέδια της μεταβολής του Κανονισμού με όσες προσθήκες και τροποποιήσεις κρίνει αναγκαίες. Άρα η επιλογή και επεξεργασία των προτάσεων φαίνεται να εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της Επιτροπής. Τα σχέδια εγγράφονται σε ειδική ημερήσια διάταξη της Ολομέλειας.

Η διαδικασία συζήτησης και ψήφισης δεν καθορίζεται με σαφήνεια και ο Κανονισμός παραπέμπει στο άρθρο 76 του συντάγματος επαναλαμβάνοντας τη διατύπωση του άρθρου 65 παρ. 1. Το άρθρο όμως αυτό αναφέρεται μόνο στο σύστημα συζήτησης που προβλέπεται στις παρ. 1 και 2 του άρθρου 76 και όχι στις συνοπτικές νομοθετικές διαδικασίες του κατεπείγοντος (παρ. 4), του επείγοντος (παρ. 5) και της επιψήφισης κωδίκων (παρ. 6 και 7). Οι διαδικασίες αυτές δεν μπορούν να εφαρμοστούν αναλογικά στον ΚτΒ. Καταρχήν η διαδικασία του κατεπείγοντος και του επείγοντος κινείται με πρωτοβουλία της κυβέρνησης, η δε «επιψήφιση των κωδίκων» προϋποθέτει σύσταση ειδικής επιτροπής με ειδικό νόμο και κύρωση του κώδικα που συνέταξε η επιτροπή με

ιδιαίτερο νόμο. Επιπλέον, ο ίδιος ο ΚτΒ κατατάσσει τη διαδικασία μεταβολής του στις ειδικές και όχι στις συνοπτικές διαδικασίες, όπως αυτή των κωδίκων. Τέλος, το άρθρο 118 παρ. 6 περ. γ ορίζει ότι η συζήτηση και η ψήφιση του υπηρεσιακού ΚτΒ γίνεται με τη διαδικασία των κωδίκων και άρα συνάγεται εξ αντιδιαστολής ότι η διαδικασία αυτή δεν εφαρμόζεται για τη συζήτηση και ψήφιση του κατά κυριολεξία ΚτΒ.

Ως προς τη διαδικασία μεταβολής του οργανισμού της Βουλής, ο Κανονισμός του 1987 θεσπίζει νέα διαδικασία διαφορετική από αυτήν της θέσπισης του κατά κυριολεξία ΚτΒ.

Εν πρώτοις, οι προτάσεις τροποποίησης υποβάλλονται με από τον ΠτΒ και όχι από τους βουλευτές και κατά δεύτερον, η συζήτηση και η ψήφιση των προτάσεων αυτών γίνεται με τη «διαδικασία των κωδίκων» και όχι με την τακτική νομοθετική διαδικασία. Με τη μέθοδο αυτή αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα της τυχόν υποβολής ευνοϊκοκρατικών προτάσεων μεταβολής υπέρ του προσωπικού, καθώς και το πρόβλημα επίσπευσης των διαδικασιών τροποποίησης για την άμεση επίλυση οργανωτικών, διοικητικών και υπηρεσιακών ζητημάτων. Η μέθοδος αυτή, ωστόσο, στερεί πλήρως από τους βουλευτές το δικαίωμα της πρωτοβουλίας και τροπολογίας στη μεταβολή του υπηρεσιακού ΚτΒ. Βέβαια, η ρύθμιση δικαιολογείται από το γεγονός ότι αρμόδιος για την ομαλή λειτουργία των υπηρεσιών της Βουλής είναι ο Πρόεδρος της, εφόσον αυτός είναι ο προϊστάμενος της, αυτό όμως δε θα έπρεπε να στερεί πλήρως τους βουλευτές από τα δικαιώματά τους. Εξαιτίας της αποκλειστικότητας της αρμοδιότητας του ΠτΒ και ενόψει της προστασίας του προσωπικού της Βουλής, γίνεται δεκτό ότι οι πράξεις του ΠτΒ δεν ξεφεύγουν του ελέγχου συνταγματικότητας που πραγματοποιείται από τα δικαστήρια.

Βιβλιογραφία: Β. Βολουδάκη, *Ο κανονισμός της Βουλής του 1987*, Αθήνα, 1987 σελ. 29-32.

Το εύρος της τροποποίησης του ΚτΒ του 2001.

Η τροποποίηση του ΚτΒ του 2001 είναι μια από τις πιο εκτεταμένες τροποποιήσεις του Κανονισμού της Βουλής. Συγκεκριμένα, είναι η ευρύτερη μετά από την τροποποίηση του 1987 από τη Μεταπολίτευση και μετά, κατά το χρόνο δηλαδή της τρίτης ελληνικής δημοκρατίας.

Τροποποιήθηκαν πάνω από πενήντα άρθρα από τα εκατόν εβδομήντα πέντε και πάνω από εκατόν ογδόντα διατάξεις των άρθρων. Από τα έξι μέρη του Κανονισμού της Βουλής τροποποιήθηκαν τα πέντε. Έμειναν άθικτες μόνο οι τελικές και μεταβατικές διατάξεις, το τελευταίο μέρος δηλαδή το οποίο δεν εμπεριέχει μείζονα θέματα για τη λειτουργία της Βουλής.

Τροποποιήθηκε το πρώτο μέρος το σχετικό με την οργάνωση και τη λειτουργία της Βουλής, το οποίο περιλαμβάνει ογδόντα τρία περίπου άρθρα από τα οποία τροποποιήθηκαν πάνω από είκοσι πέντε.

Τροποποιήθηκε το δεύτερο μέρος του Κανονισμού της Βουλής το σχετικό με τις διαδικασίες του νομοθετικού έργου και εδώ η παρέμβαση είναι ιδιαίτερος ευρεία. Τροποποιήθηκε το τρίτο μέρος του Κανονισμού το σχετικό με τις διαδικασίες κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Τροποποιήθηκε το τέταρτο μέρος του Κανονισμού το σχετικό με ειδικές διαδικασίες, όπως αυτές της ποινικής ευθύνης των Υπουργών.

Τροποποιήθηκαν επίσης με ευρύ τρόπο τα θέματα που αφορούν την Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής και αναμένεται να έχει αμεσώτατο αποτέλεσμα σχετικά με την επιστημονική στήριξη, την τεχνοκρατική στήριξη και την τεχνική στήριξη του νομοθετικού έργου. Δημιουργήθηκε η βάση επί της οποίας θα μπορεί ο βουλευτής να λειτουργήσει, ζητώντας και αντλώντας χρήσιμες τεχνικές και επιστημονικές πληροφορίες.

Βιβλιογραφία: τα Πρακτικά της Βουλής, -συνεδρίαση ΜΗ Τετάρτης 5 Δεκεμβρίου 2001, Σύνοδος Β, ομιλία Ανδρέα Λοβέρδου.

Οι παρεμβάσεις της συνταγματικής αναθεώρησης στην οργάνωση και λειτουργία της Βουλής.

Η αναθεώρηση των διατάξεων περί Βουλής εκτάθηκε στα άρθρα 66 έως 79 του Συντάγματος.

Η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων των κοινοβουλευτικών επιτροπών και του κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Το πρώτο στοιχείο το οποίο προκύπτει αφορά την ενίσχυση της θέσης και των αρμοδιοτήτων των κοινοβουλευτικών επιτροπών και την ενίσχυση του κοινοβουλευτικού ελέγχου. Οι επιτροπές θεωρήθηκαν λόγω του μεγέθους τους ως το προσφορότερο πεδίο για την άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου και για την προπαρασκευαστική φάση του νομοθετικού έργου. Ειδικότερα με το άρθρο 66 παρ. 3 εδ. β, προβλέπεται η δυνατότητα των κοινοβουλευτικών επιτροπών να καλούν ενώπιον τους όχι μόνο δημοσίους υπαλλήλους ή λειτουργούς, αλλά οποιοδήποτε πρόσωπο κρίνεται χρήσιμο για το έργο τους ενημερώνοντας τον αρμόδιο υπουργό. Επίσης προβλέπεται η δυνατότητα να συνεδριάζουν μυστικά με αναλογική εφαρμογή των διατάξεων που ισχύουν για την Ολομέλεια (εδ. γ και δ). Καινοτομία αποτελεί το εδάφιο β της παρ. 6 του άρθρου 70 που δίνει τη δυνατότητα στον Κανονισμό να προβλέψει την άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου και από το Τμήμα διακοπής των εργασιών της Βουλής και από τις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές κατά τη διάρκεια της συνόδου. Με τη διάταξη αυτή προβλέπεται η δυνατότητα του Κανονισμού να θεσπίσει νέα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου στο επίπεδο των επιτροπών και να επεκτείνει την άσκηση ορισμένων ήδη υπαρχόντων και ενώπιον των επιτροπών και όχι μόνο της Ολομέλειας. Χαρακτηριστικό της αναβάθμισης του ρόλου των επιτροπών είναι και το άρθρο 79 παρ. 3 που προβλέπει την επεξεργασία προσχεδίου του προϋπολογισμού από την αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή.

Οι νέες νομοθετικές διαδικασίες.

Το δεύτερο στοιχείο της παρέμβασης στην οργάνωση και λειτουργία της Βουλής είναι οι μεταβολές στη διαδικασία του νομοθετικού έργου. Κατά πρώτο λόγο εισάγονται δύο νομοθετικές διαδικασίες, μία μεγάλη για τα θέματα που εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ολομέλειας και μία μικρή για τα υπόλοιπα νομοσχέδια και προτάσεις νόμων. Κατά δεύτερο λόγο, εισάγονται νέες εγγυήσεις διαφάνειας της νομοθετικής διαδικασίας. Η μεγάλη νομοθετική διαδικασία είναι η ίδια που ίσχυε και πριν την

αναθεώρηση του Συντάγματος και του ΚτΒ του 2001. Κάθε σχέδιο ή πρόταση νόμου παραπέμπεται για επεξεργασία στην αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή, η οποία υποβάλλει την έκθεση της στην Ολομέλεια. Η Ολομέλεια ή το Τμήμα διακοπής των εργασιών της Βουλής επιλαμβάνεται του νομοσχεδίου μόλις αυτό εγγραφεί στην ημερήσια διάταξη, το συζητά και το ψηφίζει επί της αρχής, κατ' άρθρον και στο σύνολο (άρθρο 76 Σ και ΚτΒ). Η διαδικασία αυτή μετά την αναθεώρηση διατηρείται μόνο για τα θέματα που εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ολομέλειας, δηλαδή για θέματα που δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο του Τμήματος διακοπής των εργασιών της Βουλής (άρθρο 72 παρ. 1 Σ). Με την αναθεώρηση του άρθρου 70, καταργήθηκε η δυνατότητα να συγκροτούνται και να λειτουργούν δύο τμήματα νομοθετικού έργου κατά τη διάρκεια της τακτικής συνόδου. Η διαδικασία αυτή του νομοθετικού έργου καταρχήν διατηρείται και για όλα τα άλλα σχέδια ή προτάσεις νόμων, παρέχεται όμως η ευχέρεια στον Κανονισμό να καθορίσει τον αριθμό και την καθ' ύλη αρμοδιότητα ως προς το νομοθετικό έργο, που μπορούν να ασκούν οι διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές που λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου, αρκεί να μην πρόκειται για θέματα που εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ολομέλειας. Δεν παρέχεται όμοια δυνατότητα στις κοινοβουλευτικές επιτροπές που λειτουργούν κατά τη διάρκεια του Τμήματος διακοπής των εργασιών. Κατά τη μικρή νομοθετική διαδικασία, το νομοθετικό έργο ασκείται από την αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή (άρθρα 70 παρ. 2, 72 παρ. 2 και 74 παρ. 5 εδ. α). Η επιτροπή ελέγχει καταρχήν την αρμοδιότητα της και σε περίπτωση αμφισβήτησης απευθύνεται στην Ολομέλεια. Η απόφαση της Ολομέλειας περί της αρμοδιότητας δεσμεύει την επιτροπή (άρθρο 72 παρ. 3 εδ α και β). Αν δε συντρέξει ζήτημα αμφισβήτησης, η αρμόδια διαρκής επιτροπή συζητά και ψηφίζει το νομοσχέδιο ή την πρόταση νόμου επί της αρχής, κατ' άρθρον και στο σύνολο. Μεταξύ της κατάθεσης του νομοσχεδίου ή της πρότασης νόμου και της συζήτησης από την επιτροπή πρέπει να μεσολαβεί χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας (άρθρο 72 παρ. 3 εδ γ). Τα νομοσχέδια ή οι προτάσεις νόμων στη συνέχεια εισάγονται στην Ολομέλεια σε μία μόνο συνεδρίαση και συζητούνται και ψηφίζονται ενιαία επί της αρχής, κατ' άρθρον και στο σύνολο (άρθρο 72 παρ. 4 εδ. α). Υπάρχει ειδική πρόβλεψη για τα νομοσχέδια και τις προτάσεις νόμων που ψηφίζονται από την επιτροπή με πλειοψηφία των 4/5 των μελών (άρθρο 72 παρ. 4 εδ β). Στην περίπτωση αυτή, όπως ορίζει ο Κανονισμός, δεν προηγείται συζήτηση στην Ολομέλεια, αλλά διεξάγεται απευθείας η διαδικασία ψηφοφορίας τους. Η διαδικασία αυτή είναι συνοπτικότερη και απλούστερη και κατά τη διάρκεια της η Ολομέλεια διατηρεί το δικαίωμα να απορρίψει στο σύνολο του ένα νομοσχέδιο ή μία πρόταση νόμου ή να επιφέρει σ' αυτό μεταβολές. Νομοσχέδια ή προτάσεις νόμου που χαρακτηρίζονται ως «κατεπείγοντα» από την Κυβέρνηση εισάγονται μόνο στην Ολομέλεια ή στο Τμήμα διακοπής των εργασιών της Βουλής σε ορισμένο αριθμό συνεδριάσεων (άρθρο 76 παρ. 4), δεν μπορούν δηλαδή να συζητηθούν και να ψηφιστούν ενώπιον διαρκών επιτροπών. Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων που χαρακτηρίζονται ως «επείγοντα» εισάγονται είτε με τη μικρή είτε με τη μεγάλη νομοθετική διαδικασία (άρθρο 76 παρ. 5). Σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο της παρ. 5 του άρθρου 76, παρέχεται το δικαίωμα λόγου επί της αρχής σε βουλευτές που δεν είναι μέλη ούτε της διαρκούς επιτροπής ούτε του Τμήματος διακοπής των εργασιών προκειμένου να υποστηρίξουν προτάσεις νόμου ή τροπολογίες ή προσθήκες που έχουν υποβάλει. Διασφαλίζεται έτσι το δικαίωμα συμμετοχής στη συζήτηση όλων των βουλευτών τόσο στις διαρκείς επιτροπές όσο και στο Τμήμα διακοπής των εργασιών.

Τα θέματα της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ολομέλειας.

Ένα τρίτο στοιχείο της αναθεώρησης είναι η ορθολογικότερη παρουσίαση των θεμάτων που εμπíπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ολομέλειας της Βουλής (άρθρα 72 παρ. 1 και 76 παρ. 2). Η Ολομέλεια συνεπώς είναι αποκλειστικώς αρμόδια για τον προϋπολογισμό και απολογισμό του Κράτους (άρθρο 79) καθώς και νομοσχέδια ή προτάσεις νόμων για τα θέματα ορισμένων άρθρων (3, 13, 27, 28 παρ. 2 και 3, 29 παρ. 2, 33 παρ. 3, 48, 51, 54, 86). Επίσης νομοσχέδια ή προτάσεις νόμων εκτελεστικά του Συντάγματος για την προστασία όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων (και όχι μόνο όσων αφορούν την προσωπική και οικονομική ελευθερία και την αρχή της ισότητας). Η Ολομέλεια είναι επίσης η αποκλειστικώς αρμόδια για την αυθεντική ερμηνεία των νόμων (άρθρο 77), καθώς και για κάθε άλλο θέμα που της ανατίθεται ειδικά από το Σύνταγμα ή προβλέπεται γι' αυτό ειδική πλειοψηφία (ήδη οι δύο τελευταίες περιπτώσεις καλύπτονται από τις προηγούμενες). Τέλος, αποκλειστικώς αρμόδια είναι η Ολομέλεια για τη συζήτηση και επιψήφιση δύο φορές και σε δύο διαφορετικές συνεδριάσεις που απέχουν μεταξύ τους τουλάχιστον δύο μέρες ψηφισμένου νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου -είτε με τη μικρή είτε με τη μεγάλη νομοθετική διαδικασία- που αναπέμπεται στη Βουλή από τον ΠτΔ κατά το άρθρο 42 (άρθρο 76 παρ. 2).

Οι εγγυήσεις διαφάνειας της νομοθετικής διαδικασίας.

Τέταρτο στοιχείο της αναθεώρησης είναι η καθιέρωση ορισμένων πρόσθετων εγγυήσεων διαφάνειας της νομοθετικής διαδικασίας.

Η πρώτη μορφή εγγυήσεων αφορά προθεσμίες, όπως αυτή της μεσολάβησης χρονικού διαστήματος μίας εβδομάδας μεταξύ της κατάθεσης και της συζήτησης του νομοσχεδίου ή της πρότασης νόμου από τη διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή (άρθρο 72 παρ. 3 εδ. γ). Γίνεται δεκτό, τουλάχιστον από τον εισηγητή της πλειοψηφίας, Ευάγγελο Βενιζέλο, ότι η ίδια προθεσμία πρέπει να τηρείται και για την εισαγωγή νομοσχεδίου ή σχεδίου νόμου προς την Ολομέλεια.

Η δεύτερη μορφή εγγυήσεων περιέχεται στο άρθρο 74 παρ. 5 και αφορά αφενός στην ύλη των διατάξεων, των προσθηκών και των τροπολογιών. Καταρχήν, νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που περιέχει διατάξεις άσχετες με το κύριο αντικείμενο του δεν εισάγεται προς συζήτηση (εδ. β). Προσθήκη ή τροπολογία άσχετη με το κύριο αντικείμενο νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου δεν εισάγεται προς συζήτηση (εδ. γ). Αφετέρου, τίθενται και νέες εγγυήσεις με τη μορφή χρονικών περιορισμών. Προσθήκες ή τροπολογίες υπουργών πρέπει να έχουν υποβληθεί τουλάχιστον τρεις μέρες πριν την έναρξη της συζήτησης στην Ολομέλεια, στο Τμήμα ή στη διαρκή επιτροπή, προκειμένου να συζητηθούν. Με το εδάφιο ε, οι απαγορεύσεις για τις άσχετες ή εκπρόθεσμες προσθήκες ή τροπολογίες επεκτείνονται και σ' αυτές που υποβάλλονται από βουλευτές, οι οποίοι πρέπει να τις υποβάλλουν έως και την παραμονή έναρξης της συζήτησης στην Ολομέλεια ή στο Τμήμα.

Η συζήτηση του προϋπολογισμού, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους.

Πέμπτο και τελευταίο στοιχείο της αναθεώρησης είναι η θέσπιση νέων κανόνων για τη συζήτηση του προϋπολογισμού, του ισολογισμού και του απολογισμού του Κράτους

(άρθρο 79 παρ. 3 και 7). Ως προς τον προϋπολογισμό, η διαδικασία χωρίζεται σε δύο φάσεις. Κατά την πρώτη φάση, ο Υπουργός Οικονομικών υποχρεούται στην κατάθεση προσχεδίου του προϋπολογισμού στην αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή κατά τη μέρα που η Βουλή συνέρχεται σε τακτική σύνοδο (πρώτη Δευτέρα του Οκτωβρίου). Το προσχέδιο αυτό συζητείται από την επιτροπή βάσει αυτών που ορίζει ο Κανονισμός. Κατά τη δεύτερη φάση, ο Υπουργός έχοντας λάβει υπόψη του και τις παρατηρήσεις της επιτροπής καταθέτει το οριστικό σχέδιο του προϋπολογισμού 40 τουλάχιστον ημέρες πριν την έναρξη του οικονομικού έτους, το οποίο ταυτίζεται με το ημερολογιακό. Το σχέδιο αυτό συζητείται και ψηφίζεται από την Ολομέλεια, η οποία μπορεί να προβλέψει εκ νέου επεξεργασία από την επιτροπή. Ως προς τον απολογισμό και γενικό ισολογισμό του Κράτους, αυτός κατατίθεται το αργότερο εντός ενός έτους από τη λήξη του οικονομικού έτους και συνοδεύεται υποχρεωτικά από σχετική έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου (άρθρο 98 παρ. 1 περ. ε). Ο ετήσιος απολογισμός και γενικός ισολογισμός εξετάζονται από ειδική επιτροπή Βουλευτών και κυρώνονται από την Ολομέλεια. Ήδη ο Κανονισμός του 2001 προβλέπει χωριστή συζήτηση του απολογισμού και ισολογισμού από τον προϋπολογισμό. Επειδή οι διατάξεις των άρθρων 66 έως 79 αποκτούσαν πλήρες κανονιστικό περιεχόμενο μόνο μετά την αναθεώρηση του Κανονισμού του 2001, ορίστηκε ότι η μορφή αυτών ειδικά των διατάξεων ίσχυε από τη δημοσίευση του αναθεωρημένου Κανονισμού (Ψήφισμα της Ζ Αναθεωρητικής Βουλής, άρθρο 110 παρ. 5).

Βιβλιογραφία: Βενιζέλος Ευάγγελος, *Το Αναθεωρητικό Κεκτημένο, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Σάκκουλας, 2002, σελ. 307-322, Βενιζέλου Ευάγγελου, πρόλογος της συλλογής «Τα ελληνικά συντάγματα 1822-1975/1986», Βενιζέλου Ευάγγελου, «Συνοπτικά σχόλια στις αναθεωρημένες διατάξεις του Συντάγματος 1975/1986/2001».*

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στα πλαίσια της εργασίας αυτής, θα μπορούσαν να αναλυθούν εκτενέστερα και βαθύτερα ορισμένα ζητήματα που αφορούν το θεσμό του Κανονισμού της Βουλής, είναι όμως πρακτικά δύσκολο εξαιτίας της έκτασης και της μεγάλης σημασίας του ως θεσμού. Ωστόσο από τα ήδη αναπτυχθέντα ζητήματα και μέσα από την παρακολούθηση της μακράς πορείας του Κανονισμού της Βουλής στην ελληνική συνταγματική ιστορία διαπιστώνουμε τη σημασία του, η οποία είναι όχι μόνο πολύ μεγάλη, αλλά τολμούμε να πούμε ότι σε ορισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις είναι μεγαλύτερη και από αυτήν ακόμη τη σημασία του Συντάγματος. Κι αυτό γιατί ο ΚτΒ συγκεκριμενοποιεί και εξειδικεύει τους κανόνες και τις αρχές του κοινοβουλευτικού δικαίου, ώστε να εφαρμόζονται από τα διευθυντικά όργανα της Βουλής, κατά τρόπο που δεν μπορεί να εξασφαλισθεί μόνο με τη συνταγματική εξαγγελία και κατοχύρωσή τους.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βενιζέλος Ευάγ., *Το Αναθεωρητικό Κεκτημένο, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Σάκκουλας, 2002*

Βενιζέλου Ευάγ., *πρόλογος της συλλογής «Τα ελληνικά συντάγματα 1822-1975/1986»,*

Βενιζέλου Ευάγ., *«Συνοπτικά σχόλια στις αναθεωρημένες διατάξεις του Συντάγματος 1975/1986/2001».*

Βολουδάκης Β., Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987, Αθήνα, 1987

Γεωργοπούλου Κ., Επίτομο Συνταγματικό δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998

Δασκαλάκης Γ.Δ., Η νομική φύση του Κανονισμού των αντιπροσωπευτικών σωμάτων, Αθήνα, 1937

Δημητρόπουλος Ανδρ., Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου τ. Ι, ΙΙ θ έκδ. 2001, τ. ΙΙΙ ι' έκδ. 2004

Μαυριάς Κ. Γ., Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000.

Ραΐκου Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α', Εισαγωγή – Οργανωτικό Μέρος, Τεύχος Α', 1989

Σπηλιωτόπουλος Ε., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι, έκδ. 8η

Σύνταγμα της Ελλάδος 1975/19886/2001, πρόλογος Αντώνη Μανιτάκη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

www.parliament.gr (Ο Κανονισμός της Βουλής του 2001)

www.syntagma.idx.gr

www.ekloges.gr

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αλιβιζάτος Ν., «Η Βουλή στην περίοδο της δημοκρατικής σταθεροποίησης, 1974-1987», Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση, τ. 23-24 (1995).

Τασόπουλου Ι., «Το άρθρο 100 του ΚανΒ: οι αποφάσεις της Βουλής επί αντιρρήσεων συνταγματικότητας νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων», Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση, τ. 7-8 (1991).

Το Βήμα, 22-2-1998, Βενιζέλου Ευαγ., η αναγκαία αναθεώρηση, Οι αλλαγές του Συντάγματος ως συνολικό σχέδιο για τη χώρα,

Το Βήμα, 5-4-1998, Βενιζέλου Ευαγ., Οι μεγάλοι άξονες της αναθεώρησης του Συντάγματος,

Τα Νέα, 19-9-2000, Βενιζέλου Ευαγ., Η Αναθεώρηση του Συντάγματος,

Τα Νέα, 11-10-2000, Βενιζέλου Ευαγ., Αναθεώρηση και πολιτικό σύστημα,

Τα Νέα, 9-3-2001, Βενιζέλου Ευαγ., Και οι κρίνοντες την αναθεώρηση κρίνονται,

Μακεδονία Θεσσαλονίκη, 17-11-1995, Αναθεώρηση Συντάγματος,

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ

- Τετάρτης 5 Δεκεμβρίου 2001, Σύνοδος Β, Συνεδρίαση ΜΗ, Ι' Περίοδος Προεδρευόμενης Δημοκρατίας

- Πέμπτης 6 Δεκεμβρίου 2001, Σύνοδος Β, Συνεδρίαση ΜΘ, Ι' Περίοδος Προεδρευόμενης Δημοκρατίας